

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra pedagogiky

**KVALITATIVNÍ SONDA POSTOJŮ
ODBORNÍKŮ K PĚSTOUNSKÉ PÉČI
NA PŘECHODNOU DOBU**

Diplomová práce

Bc. Julia Preclíková

Sociální práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne 11. 4. 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za její cenné připomínky a rady při vypracování diplomové práce. Také děkuji všem zúčastněným odborníkům za jejich vstřícný přístup, čas a ochotu. Na závěr bych chtěla poděkovat svým blízkým za jejich podporu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 Systém náhradní rodinné péče.....	8
1.1 Teoretická východiska náhradní rodinné péče.....	8
1.1.1 Biologie chování.....	9
1.1.2 Prenatální psychologie a psychická deprivace.....	10
1.1.3 Teorie attachmentu.....	12
1.2 Historie péče o ohrožené děti.....	14
2 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	19
2.1 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.....	19
2.1.1 Příležitosti k rozvoji náhradní rodinné péče	20
2.1.2 Nedostatky novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí.....	21
2.2 Specifika pěstounské péče na přechodnou dobu.....	22
2.2.1 Zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu.....	24
2.2.2 Finanční podpora.....	25
2.3 Příprava pěstounů na přechodnou dobu	27
2.3.1 Individuální hodnocení zájemců o přechodnou pěstounskou péči	28
2.3.2 Skupinová příprava zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu.....	29
2.3.3 Příprava biologických dětí zájemců o přechodnou pěstounskou péči.....	31
2.4 Doprovázení pěstounských rodin na přechodnou dobu.....	32
2.5 Uplynutí lhůty poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu.....	35
3 Zahraniční zkušenosti.....	36
3.1 Holandsko.....	36
3.2 Slovensko.....	37
3.3 Velká Británie	38
4 Kvalitativní výzkum	40
4.1 Zakotvená teorie.....	41
4.2 Postup zakotvené teorie.....	42
Sběr dat.....	42
Kódování.....	42
Konstruování teorie.....	44
5 Vlastní analýza.....	45
5.1 Obsahově kategoriální analýza.....	46
5.1.1 Kategorie týkající se novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí	47

5.1.2 Kategorie týkající se dětí a rodiny	49
5.1.3 Kategorie týkající se odborníků na poli náhradní rodinné péče.....	51
5.2 Konstrukce teorie.....	52
5.2.1 Schéma č. 1.....	52
5.2.2 Schéma č. 2	54
5.2.3 Schéma č. 3.....	55
5.2.4 Schéma č. 4.....	57
5.3 Klíčový problém – budoucí vývoj dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu.....	58
5.4 Formulace zakotvených tvrzení.....	59
5.4.1 Zakotvené tvrzení č.1.....	59
5.4.2 Zakotvené tvrzení č.2.....	60
5.4.3 Zakotvené tvrzení č.3	60
5.4.4 Zakotvené tvrzení č. 4.....	61
5.5 Reflexe výzkumů.....	61
ZÁVĚR.....	63
Resumé.....	65
Seznam použité literatury.....	66
Přílohy.....	69

ÚVOD

Diplomová práce se zaměřuje na pěstounskou péči na přechodnou dobu očima odborníků na poli náhradní rodinné péče. Toto téma se stalo velmi aktuální hlavně díky novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který vsouplil v platnost v lednu 2013. Novelizací se legislativně ukotvil institut pěstounské péče na přechodnou dobu, který existoval i dříve, ale byl minimálně využíván. Pěstouni o této možnosti vůbec nevěděli a ani odborníci neměli jasnou představu o tom, co přechodná doba znamená. Znovuobjevila se tak další forma náhradní péče a definovaly se kompetence všech zúčastněných subjektů.

Téma jsem si vybrala z několika důvodů. Jedním z nich je atraktivita zvolené problematiky, protože se jedná nový institut, který není v současné literatuře dostatečně popsán. Zatím nebyla příležitost k jeho prozkoumání a zhodnocení. Druhým důvodem je skutečnost, že se sama na poli náhradní rodinné péče angažuji, a je tudíž velká pravděpodobnost, že s touto formou péče přijdu více do styku.

Tato práce se zaměřuje na zjištění postojů odborníků k pěstounské péči na přechodnou dobu skrze kvalitativní výzkum. Cílem je zjistit její silné a slabé stránky a zamyslet se nad její funkčností z dlouhodobého měřítka. Postřehy odborníků mohou pomoci odhalit, co ovlivňuje pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Teoretická část je zaměřena na systém náhradní rodinné péče v obecné rovině se zaměřením na psychologické aspekty vývoje dítěte, které tvoří stěžejní teoretická východiska péče o ohrožené děti. Také je popsána historie náhradní rodinné péče v souvislosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu, která v podstatě existuje od první poloviny 20. století. Práce dále vyobrazuje jednotlivé aspekty pěstounské péče na přechodnou dobu. Poskytuje odborný náhled na jednotlivá specifika této péče. Je zde popsán proces od zprostředkování až po přípravu zájemců a doprovodné služby, které jsou zákonnou podmínkou poskytování péče. Poslední část je zamýšlením nad tím, co následuje po uplynutí přechodné doby, neboť této oblasti se zákon více nevěnuje. Jedna z kapitol shrnuje zkušenosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu v dalších evropských zemích. Pro účely této práce byly vybrány Slovensko, Holandsko a Velká Británie. Našemu systému se nejvíce podobá uspořádání ve Velké Británii, odkud Česká republika model částečně převzala. Nicméně inspirativní jsou zkušenosti i ostatních popisovaných států, protože v nich pěstounská péče na přechodnou dobu funguje poměrně dlouho.

V praktické části je prezentována vlastní kvalitativní analýza rozhovorů s odborníky o pěstounské péči na přechodnou dobu a novele zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. Analýza je provedena dle metodologie zakotvené teorie a jejím výsledkem je teorie podtržená několika zakotvenými tvrzeními.

1 Systém náhradní rodinné péče

V každé společnosti najdeme děti, o něž se rodiče nemohou, nechtějí nebo neumí starat. Úlohou státu je poskytnout těmto sociálně opuštěným dětem potřebnou podporu a ochranu, nahradit funkci rodičů. V České republice se používají dva instituty na pomoc dětem. Jednou z možností je poskytnout dítěti ochranu a podporu v rámci ústavní péče, nebo je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. Názory na jednotlivé formy péče se měnily současně s historií našeho státu a ani dnes se odborníci neshodnou.

Právě pro lepší pochopení jednotlivých pohledů na problematiku náhradní péče se v první části této kapitoly zaměřím na teoretická východiska péče o ohrožené děti - stručně popíšu koncepci dětství a její různé formy, biologii chování dle profesora Hassesteina a související kapitoly z prenatalní a perinatální psychologie. Dále se budu věnovat teorii deprivace a teorii vazby, se kterými pěstounská péče operuje.

V další části se zaměřím na historický vývoj náhradní péče v souvislosti s pěstounskou péčí dlouhodobou i krátkodobou. Nebudou opomenuty ani významné dokumenty související s touto problematikou.

1.1 Teoretická východiska náhradní rodinné péče

Koncepce dětství se mění dle vývoje společnosti, kultury a vědy. V jednu dobu převládal názor, že dítě je izolovaná, individuální bio-psycho-sociální bytost¹. Do popředí se stavěla hlavně genetická výbava dítěte. Jindy se upřednostňovala výchova jako mocný nástroj k ovlivnění dětské osobnosti. Dnes v tomto ohledu nacházejí odborníci kompromis - geny i výchova jdou spolu ruku v ruce. Stejně tak je dnes nezpochybnitelné, že dětství je nejvýznamnější fází života jedince. Ve fázi raného dětství má velký význam uspokojování primárních, hlavně psychických, potřeb dítěte a vytvoření si silného pouta k druhé milující osobě. Tyto dva fenomény předurčují další vývoj dítěte. Jako specifická bytost, která je bezmocná, zranitelná a fyzicky i psychicky nepřipravená na život, vyžaduje dítě zvláštní péči a ochranu. V přírodě je přirozené, že se o dítě starají rodiče. V lidské společnosti však najdeme případy rodičů, kteří se o své dítě starat nemohou, nechtějí nebo neumějí. V takovém případě dítě přichází o pocit jistoty, bezpečí, lásky, ale i o zázemí. V některých případech může dojít až k opuštění dítěte. Důvody mohou být různé - nemoc, lhotejnost, pohodlí,

¹ BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, s. 8

neuspořádaný život, pobyt v nápravném zařízení, psychické poruchy, atd. Důsledkem je, že rodič nemůže plnit své rodičovské povinnosti a zabezpečit dítěti zdravé výchovné prostředí. Pokud taková situace nastane, mluvíme o tzv. sociálním osiření². V tomto okamžiku je nutné, aby společnost vzniklou situaci nějakým způsobem řešila. Úlohu rodiny proto musí převzít systém náhradní rodinné péče. K institutům náhradní výchovy patří ústavní péče a náhradní rodinná výchova. Náhradní rodinnou péčí se rozumí osvojení, pěstounská péče, poručenství a svěření do výchovy jiné osoby než rodiči. Řídí se hlavně zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Ze zákonů vyplývá, že rodinná péče má vždy přednost před péčí ústavní. Do všech výše zmíněných forem náhradní výchovy je dítě umístěno vždy na základě rozhodnutí soudu, dle prvořadého zájmu dítěte. V současné době zaváděná pěstounská péče na přechodnou dobu má hájit zájmy dítěte ještě více. Umožňuje totiž umístit dítě i na krátkou dobu do rodiny, čímž se vyvaruje pobytu v ústavních zařízeních.

1.1.1 Biologie chování

Matějček ve své knize „Co děti potřebují“ mluví o biologii chování. Některé formy chování jsou uloženy v biologické podstatě člověka. Jsou to hlavně ty formy, které má člověk společné s podobnými živočichy, převážně se savci. Naše biologická podstata je pro nás zárukou přežití. Pro přežití mláďete je důležité mít ochranu a pomoc od lidí blízkých, které zná - profesor Matějček v této souvislosti užívá termín „svých lidí“. Z tohoto důvodu mají dospělí jedinci v genetické výbavě ochranu a pomoc hluboce zakořeněnou. Je to jedna z psychických potřeb dospělých. Děti tak v dospělých jedincích vyvolávají ochranné pocity pro to, aby byly schopné přežít. Profesor Hassenstein z Freiburgu rozděluje mláďata savců do tří skupin podle chování v případě nebezpečí:

- **Hnízdoši**

Do této skupiny patří mláďata, která se rodí slepá. To jsou psi, kočky, ptáci, apod. V případě nebezpečí se schovají v hnízdě a jsou velmi nenápadná, splývají s okolím, aby je lovec nenašel.

---

2 BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, s. 9

- **Běhavci**

Sem patří mlád'ata, která hned po narození mohou chodit, což jsou například koně, zajáci a další. Tyto zvířata se dají v případě nebezpečí na útěk a snaží se dostat do bezpečí.

- **Nošenci**

Poslední skupinou jsou tzv. nošenci. Sem patří ta mlád'ata, která musí někdo v případě nebezpečí odnést. Do této skupiny patří i člověk. Tuto teorii podporují výzkumy „konfigurace kyčlí novorozenců“³. Matka dítě nosí na levém boku, dítě se levou rukou drží a pravou má volnou na práci. V této poloze se dítě nachází blízko srdce, jehož zvuk uklidňuje, ale i blízko prsu, který je zdrojem obživy. Přímým kontaktem s matčíným tělem je dítě zahříváno. Tyto atributy v dítěti vyvolávají pocit bezpečí, jistoty a ochrany. Ochranu dítěti poskytuje náruč.

Ze stručného popisu biologie chování v souvislosti s péčí o děti je zřejmé, že dítě potřebuje pro svou ochranu a vývoj někoho blízkého. Musí se jednat o osobu, která dítěti uspokojí všechny potřeby, se kterou se bude cítit v bezpečí a hlavně kterou zná - je důležité, aby dítě znalo vůni „své“ osoby, její obličej, její energii. Jedině tak se může cítit bezpečně.⁴

1.1.2 Prenatální psychologie a psychická deprivace

Jedním z dalších teoretických východisek pro pěstounskou péči jsou výzkumy udělané v rámci prenatální a perinatální psychologie. Dle nich se dítě rodí schopno rozlišovat tónové frekvence, na nichž mu je z okolí vysílána lidská řeč, od frekvence signálů neřečových. Dítě je od narození připraveno na specifickou formu lidské komunikace, přestože samo ještě mluvit neumí. Ve funkční rodině se na dítě mluví, dospělí lidé se ho snaží rozesmát, chtějí, aby mu s nimi bylo dobře. V kojeneckém ústavu to však není možné. Větší množství miminek na jednu sestru zapříčiňuje nedostatek osobního vztahu a celkově nedostatek podnětů pro rozvoj komunikace.⁵ Dítě se poté dostává do stavu psychické deprivace. Tedy do stavu, kdy

---

3 MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995, s. 9 - 17

4 Ibidem

5 Ibidem

nedochází k uspokojení základních psychických potřeb v dostatečné míře. Mezi tyto základní potřeby, které musí být uspokojeny patří:

- **potřeba stimulace**, tj. dostatek podnětů různé kvality a proměnlivosti
- **potřeba smysluplného světa**, tj. aby svět měl nějaký řád
- **potřeba životní jistoty**, tj. pocit bezpečí a lásky
- **potřeba pozitivní identity**, tj. přijetí sama sebe, vědomí vlastního já
- **potřeba otevřené budoucnosti**, tj. pocit naděje a životní perspektivy

Na základě uspokojených potřeb se dítě stává aktivním, dokáže se učit a nabývat zkušenosti, cítí se bezpečně, netrpí úzkostí a má jasné postavení ve společnosti. Důsledkem neuspokojených potřeb je narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte a narušení vývoje osobnosti. Patrné je vývojové opoždění různého stupně, pasivita a apatie. Objevuje se také opoždění řeči. Při těžké deprivaci může dojít i k poruchám fyzického vývoje. Velmi výrazné narušení se u deprivovaných dětí objevuje v oblasti navazování mezilidských vztahů.

Psychická deprivace se projevuje různými způsoby, které jsou patrné hlavně v chování a v navazování sociálních vztahů. Matějček a Langmeier rozlišují tři typy deprivovaných dětí na základě jejich projevů:

- **typ sociálně hyperaktivní** - Tyto děti potřebují neustálou pozornost od dospělých jedinců, chybí jim strach z cizích lidí. Navázané vztahy jsou pouze povrchní, u starších dětí se objevují poruchy chování. Jsou zvýšeně aktivní, dráždiví a emocionální.
- **typ sociálně provokující** - Pozornost si vynucují záměrnou provokací, agresivitou vůči druhým a destruktivním chováním. Tyto děti bývají zvýšeně úzkostné a velmi nezralé.
- **typ útlumový** - V kontaktu se sociálním prostředím jsou tyto děti velmi pasivní až apatické. Jsou plaché a zůstávají infantilní.
- **typ substitutivní** - Tyto děti si nacházejí náhradní způsoby uspokojování potřeb na nižší úrovni, např. přejídáním, předčasnou sexuální aktivitou, soustředěním zájmu na sebe. Objevuje se také trápení slabších dětí a zvířat.⁶

---

6 MATĚJČEK, Zdeněk. Typologie následků psychické deprivace. Psychiatrie. 1997, č. 2. Dostupné z: http://vzd.cz/sites/default/files/Typologie_nasledku_psychicke_deprivace.pdf

Projevy psychické deprivace přetrvávají do dospělosti a je velmi těžké je zmírnit. Proto je v této oblasti dobrá prevence. Je nutné předcházet vzniku psychické deprivace, aby z dětí vyrostly zdraví jedinci, kteří umí navazovat plnohodnotné mezilidské vztahy. Pěstounská péče na přechodnou dobu by mohla být dobrým prostředkem ke zmírnění projevů deprivace v dětství, či dokonce k jejímu předcházení.

1.1.3 Teorie attachmentu

Attachment byl jako termín pro citové pouto mezi dítětem a rodičem popsán anglickým psychiatrem a psychologem Johnem Bowlbym⁷. V sedmém a osmém měsíci života dítěte se rozvíjí specifický vztah dítě - rodič. Tato fáze je doprovázena tím, že se dítě domáhá přítomnosti rodiče, bojí se cizích lidí a upřednostňuje některé osoby před jinými. Dítě tehdy začíná rozlišovat známé a neznámé, bezpečné a nebezpečné. Rozhodujícím činitelem pro vznik citového vztahu dítěte k rodiči či vychovateli není uspokojování tělesných potřeb, ale tlumení duševních nepříjemností, např. úzkosti. Dítě se o rodiči jako bezpečném elementu neustále ujišťuje v různých situacích. Problém však nastává, pokud dítě nemá „své“ lidi.⁸ Mozek dítěte je geneticky naprogramovaný na specifický způsob péče. Pokud se mu nedostává, může dojít ke zranění dítěte, ke vzniku traumatu.

Základem teorie attachmentu je dostupnost a přítomnost vztahové figury (tzn. matky nebo otce) a pocitu bezpečí, díky čemuž je dítě schopno vytvořit si citové pouto k blízké osobě. Nejde tedy o pouhé uspokojení základních potřeb dítěte.⁹ K pečujícím osobám může mít dítě vytvořené různé typy vazeb, ale je velmi důležité, aby alespoň jedna z nich byla bezpečná. To, jak jsou rodiče či pečující osoby schopny reagovat na vazbové chování dítěte, je často odvozeno z jejich vlastní dětské zkušenosti. Je pravděpodobné, že matka, která sama v dětství prožívala nejistý citový vztah se svými rodiči, bude na vazbové chování dítěte odpovídat stejně nejistě. Můžeme tedy říci, že s největší pravděpodobností se vazbové chování přenáší na další generace. U miminka se však vazba vytváří bez ohledu na to, jak dokáže pečující osoba naplnit jeho potřeby. Stačí mu totiž, že má nějakou osobu, ke které se může připoutat. Pro jeho budoucí vývoj je důležité, že se vazba k nějaké osobě vůbec vytvoří. Dítě je pak i po prožití ztrátě schopné navázat se k dalším pečujícím osobám. Proto je

---

7 BOWLBY, John. *Vazba*. Praha: Portál, 2010.

8 MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 1995, s. 9

9 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Jak vést skupinovou přípravu zájemců o pěstounství* (vzdělávací kurz). Plzeň. o.s. Amalthea. 8. - 9. 11. 2012

v zájmu miminek, aby jim byla poskytována péče rodinného typu pouze jednou pečující osobou, aby se u nich vytvořily předpoklady pro navazování citových vazeb.

Na základě teorie attachmentu rozlišujeme několik typů vazeb, které se vytvářejí dle specifického chování rodiče, na které dítě také specificky odpovídá. Jsou to:

- **jistá vazba** - Toto je ideální typ vztahu mezi matkou (či pečující osobou) a dítětem. Tento typ vyvolává v dítěti pocit bezpečí, neboť rodič přiměřeně reaguje na potřeby dítěte a vytváří mu hranice důležité pro jeho zdravý rozvoj. Dítě se cítí bezpečně, uvolněně a spokojeně. Takové dítě vyhledává blízkost pečující osoby a je emočně stabilní. Dobrá zkušenost s dospělým člověkem pro dítě znamená velmi mnoho, neboť díky tomu i v budoucnu dobře navazuje vztahy s ostatními lidmi.
- **nejistá vazba vyhýbavá** - V tomto případě se rodič k dítěti chová odmítavě, nepřátelsky či na něj nereaguje. Strategií dítěte, jak se pečující osobě přiblížit, je minimalizovat své pocity. Z toho důvodu se dítě chová příliš samostatně či odtaziť. Zkušenost s dospělou osobou vyvolává v dítěti negativní pocity, proto se snaží spoléhat samo na sebe.
- **nejistá vazba ambivaletní** - V případě tohoto typu dochází k tomu, že rodič reaguje na potřeby dítěte protichůdně, dle svého momentálního rozpoložení. Je nedůsledný a nespolehlivý a dítě neví, co od něj má čekat. Strategií dítěte je ustavičně aktivovat chování vedoucí k tvorbě vazby, proto se neustále dožaduje pozornosti, snaží se zavděčit či se plácem a fňukáním snaží na sebe upozornit. Důsledkem je i přílišné lpění na pečující osobě.
- **dezorganizovaná vazba** - Jedna z nejhorších možností vazebního chování. Nejčastěji se tento typ vyskytuje u dětí týraných. Rodič vzbuzuje v dítěti strach, je nepředvídatelný a svým chováním dítě traumatizuje. Z dítěte se stává osoba nervózní a ostražitá. Může mít dojem, že ostatní lidé jsou nepřátelští a agresivní. I vyjadřování pocitů může vnímat jako nebezpečné. V budoucích vztazích se tento typ vazby může projevovat předstíranou náklonností či poslušností, neboť strategií dítěte je získat kontrolu nad sebou i ostatními lidmi.¹⁰

Chování související s tvorbou vazby u novorozence úzce souvisí s regulací stresu novorozenců. Pečující osoba, která v dítěti vyvolává pocit bezpečí a jistoty, je mu

---

¹⁰ VRTBOVSKÁ, Petra. O ztraceném dítěti: attachment, poruchy attachmentu a léčení. Praha: Natama, 2010, s. 25 - 29

emocionální podporou a náležitě reaguje na jeho potřeby, umožňuje miminku regulovat stres. Naopak novorozenci s nevybudovanou jistou vazbou nemají možnost vytvořit si mechanismus k regulaci stresu. Psychicky a emočně uspokojené dítě projevuje stres různými způsoby. Svým chováním dává najevo odmítání „tohle se mi nelíbí“ nebo se snaží získat pozornost pečující osoby „přijď a pomoz mi“. Zároveň jsou ve svém chování aktivní, to znamená, že nelibost ukazují křikem, dokud nepřijde pečující osoba. U dětí, které se nemají ke komu připoutat, postupně tyto projevy mizí. Takové miminko vypadá velmi klidně a spokojeně, neboť hodně spí, nebrečí. Nicméně je v neustálém stresu, neboť ho nemá jak regulovat. Je nutné si uvědomit, že zdravé dítě dává přirozeně najevo libost a nelibost, a pokud tomu tak není, je něco v nepořádku.¹¹ V rámci přípravy pěstounů na přechodnou dobu je dobré společně se zamyslet nad možnostmi zvládnání stresu. Praxe je taková, že zájemci v rámci brainstormingu vymýšlí různé způsoby, jakými oni osobně zvládají stres. Lektor je všechny zapisuje na tabuli. Poté je na uvážení zájemců, aby řekli, jaké z těchto regulátorů stresu může využívat i miminko. Většinou jich zbude minimum.

Stejně jako u psychické deprivace, i zde je potřeba s vazebným chováním v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu pracovat a postupně u dětí vyvolávat pocity bezpečí a jistoty, aby se naučily navázat na osoby pečující. V dlouhodobé péči pak pro ně bude jednodušší přejít na jistou vazbu.

1.2 Historie péče o ohrožené děti

Pro prohloubení vhledu do této problematiky je potřeba se seznámit s velmi bohatou historií náhradní péče. Protože by o následující kapitole mohla být napsána celá publikace, zaměřím se pouze na historicky významné události související hlavně s modelem přechodné pěstounské péče.

Markantní změny byly ovlivněny hlavně válkou a politickou situací na našem území. V době po třicetileté válce přibýlo sirotků a opuštěných dětí, proto byly zřízeny první sirotčince a nalezince. Jedním z nejstarších byl Vlašský špitál, který byl založený roku 1575. Toto zařízení poskytovalo ochranu všem chudým a opuštěným dětem až do roku 1775, tudíž dvě stě let. V roce 1789 byl zřízen pražský nalezinec pro nemanželské děti, který sloužil jako přechodný útulek pro děti před svěřením do pěstounské péče. Až v roce 1862 vešel v platnost zákon, na základě kterého byla péče o lidi, kteří potřebují pomoc (z různých důvodů - nemoc, nemohoucnost, osiření, odložení), prohlášena za povinnou součást samostatného oboru

---

¹¹ VRTBOVSKÁ, Petra. O ztraceném dítěti: attachment, poruchy attachmentu a léčení. Praha: Natama, 2010, s. 51 - 58

působnosti obce. Dle toho byl v roce 1868 vydán zvláštní chudinský zákon, díky kterému byla potřebným lidem poskytována pomoc bez ohledu na věk. Tato právní listina nahradila farní ústavy. Příspěvek na dítě v cizí péči byl poskytován od roku 1902 po zřízení tzv. zemského sirotčího fondu. Současně byla vybudována dobrovolná organizace, tzv. okresní komise péče o mládež, která společně s odbornými organizacemi pro blaho dítěte a mládeže vytvořila oficiální základ sociální péče o děti.¹²

Mezi léty **1918 a 1948** byl základem náhradní péče propracovaný systém poručenství. Pokud se rodiče nemohli o dítě starat, hledala se osoba blízká, která by o něj pečovala. Teprve v případě, kdy taková osoba nebyla, byla pro dítě hledána osoba cizí. Právo dítěte na péči bylo v tehdejší právní úpravě zastoupeno právě poručenstvím. Pokud se poručník nemohl sám o dítě starat, hledal pro něj vhodného pečovatele z osob blízkých nebo cizích.¹³ Tuto právní úpravu obsahoval Obecný zákoník občanský č 946/1811 Sb. z roku 1811:

- *„Také nemanželské dítě má právo požadovati na svých rodičích výživu, výchovu a opatření jejich jmění přiměřené, a práva rodičů nad ním mají takový rozsah, jak toho vyžaduje účel výchovy. Jinak však není nemanželské dítě pod otcovskou mocí svého zploditele, nýbrž jest zastupováno poručníkem. K výživě jest především otec zavázán; nemůže-li to však otec opatřiti, připadá povinnost ta na matku a po ní na rodiče matčiny.“*
- *„Osobám, postrádajícím péče otcovské a které jsou ještě nezletilé nebo z jakéhokoli jiného důvodu své záležitosti samostatně nemohou obstarávati, dostává se podle zákona zvláštní ochrany poručníkem nebo opatrovníkem.“*
- *„Pozbude-li otec rozumu; je-li prohlášen za marnotratníka; nebo je-li odsouzen pro zločin k trestu na svobodě delšímu jednoho roku; jestliže se samovolně vystěhuje nebo je-li déle jednoho roku nepřítomen, aniž by o svém pobytu dal zprávu; přerušuje se výkon moci otcovské a ustanoví se poručník; pominou-li však tyto překážky, nabude otec zase svých práv.“¹⁴*
- *„Každý poručník, kromě děda, matky a báby, slíbí rukou dáním, že nezletilce povede k životu mravnému bohabojnému a poctivému, že z něho vychová podle stavu jeho*

---

12 BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. s. 9

13 VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s 14 - 19

14 Projekt Kakanien.info. *Díl první - O právu osobním* [online]. 2006 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.kakanien.info/Show.aspx?ID=3416&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

řádného občana, že ho bude zastupovati před soudem i mimo soud, že bude věrně a pilně spravovati jeho majetek a že ve všem si bude počínati, jak zákon nařizuje.“

V roce 1921 sjednotil „zákon o ochraně dětí v cizí péči a nemanželských dětí“ zákony o sociální péči v Čechách, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Jako nejrozšířenější forma péče o opuštěné děti byla stanovena pěstounská péče, adopce a tzv. rodinné kolonie (dnešní dětské domovy rodinného typu)¹⁵. Pěstounská péče byla upravena vládním nařízením č. 29/1930 Sb. Podle této úpravy je pěstounem ten, kdo vykonává cizí péči. Děťmi v cizí péči se rozumí děti nemanželské i manželské do 14. roku, které jsou v péči jiných osob než otce či matky, ať za plat či bezplatně.

- *„Osoba fysická, která chce přijmouti do své péče cizí dítě, a to trvale, musí si vyžádati povolení dozorčího úřadu, v jehož obvodu má své bydliště. Je-li výkon dozoru přenesen na Okresní péči o mládež, přísluší jí také právo uděleti neb odvolávati toto povolení. Proti jejímu rozhodnutí přísluší však právo stěžovati si k úřadu dozorčímu nejen tomu, kdo se povolení toho domáhá, ale každému, kdo má zájem o řádnou péči o dítě. Povolení toho nepotřebují poručník ani příbuzní, kteří za souhlasu poručenského soudu nebo poručenského úřadu I. stolice převzali dítě, podrobené moci poručenské, do vlastní péče. Nebylo-li možno vyžádati si povolení dříve, než dítě bylo přijato do péče, musí býti za ně žádáno dodatečně do 15 dnů počítajíc ode dne převzetí dítěte.“*
- *„Povolení uděli se jen osobám, jejichž osobní vlastnosti a rodinné, zdravotní, majetkové a bytové poměry poskytují záruku, že jsou s to, aby řádně a svědomitě plnily povinnosti, které na se berou. Osoby ty musí býti téže národnosti a téhož náboženského vyznání, jako dítě, jež se jim do péče odevzdává.“*
- *„Povolení nesmí býti uděleno osobám, u nichž nelze očekávati řádné výchovy a řádného opatření dítěte, zvláště osobám, které:*
  - a) nejsou bezvadné po stránce mravní (opilství, nemravný život a pod.), anebo žijí ve společné domácnosti se členy rodiny, kteří jsou podobně úhonní;*
  - b) jichž tělesný nebo duševní stav, nebo stav členů jejich rodiny mohl by ohrožovati výchovu nebo zdraví ošetřovance (chovance);*

---

¹⁵ BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. s. 9 - 10

- c) *nemají prostředků potřebných k vlastní obživě a jsou odkázány na veřejnou podporu;*
- d) *mají zaměstnání, které jim znemožňuje náležitou péči o dítě;*
- e) *nemají stálého bydliště nebo zdravého a přiměřeně prostranného bytu k umístění dítěte;*
- f) *jsou sešlé věkem nebo*
- g) *u nichž jest se důvodně obávati, že by dítěte zneužily k výdělečné práci, žebrotě“¹⁶*

Je zajímavé, že děti byly do pěstounské péče umisťovány jak dlouhodobě, tak krátkodobě, např. z důvodu pobytu rodiče v nemocnici či docházky dítěte do školy v jiném městě. U krátkodobé péče však o pěstounství nerozhodoval soud. Co se týče vztahu náhradní rodinné péče a péče v zařízení, až do roku 1952 měla podle právních předpisů vždy přednost náhradní rodinná péče. Pouze pokud se nenašla vhodná osoba, přistoupilo se k umístění dítěte do státem schváleného ústavního zařízení.¹⁷ Další zajímavostí této doby bylo zavedení kontrolního institutu, tzv. systému hromadného poručenství a veřejných poručníků. Veřejní poručníci dohlíželi na to, aby každé nezletilé dítě mělo svého zákonného zástupce, a na žádost soudu aktivně vyhledávali další poručníky. Hromadný poručník poté dohlížel na činnost poručníků a opatrovníků. Dbal na to, aby dodržovali své povinnosti vyživovací a výchovné, a zároveň kontroloval, jak spravují majetek nezletilého. Činnost tohoto kontrolního orgánu bychom mohli přirovnat k dnešnímu orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD).

Po válce mezi léty **1948 a 1992** došlo vlivem politických změn k obměnám i v systému péče o ohrožené děti. V souladu s komunistickou ideologií došlo k upřednostňování kolektivní péče před náhradní rodinnou péčí. Odpovědnost za děti převzal z rukou poručníků (fyzických osob) socialistický stát. Děti byly vychovávány k lásce k lidově demokratickému státu nejčastěji ve velkokapacitních zařízeních. Svěření dítěte do péče fyzické osoby (i příbuzného) bylo možné pouze tehdy, pokud u něj bylo možné předpokládat, že dítě vyhovává v duchu socialismu.¹⁸ Pěstounské péče byla zákonem č.69/1952 Sb, o sociálně právní ochraně mládeže, spolu s dalšími předpisy zrušena.

- *„Je-li třeba dítě svěřit do péče nahrazující péči rodičů, bude umístěno zásadně do péče kolektivní; jinak lze dítě umístit jen v rodině, která skýtá záruku, že dítě bude*

¹⁶ VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 18

¹⁷ VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 21 - 25

¹⁸ Ibidem

vychováváno k lásce k lidově demokratickému státu, a která je schopna mu poskytnout prostředí příznivé po všech stránkách pro jeho rozvoj, a to zpravidla u toho, kdo dítě osvojí.“ (Zákon č.69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže)¹⁹

Dle nadace Sirius jsou důsledky nedostatečného využívání individuálních institutů znát dodnes: „*Jsou to orgány sociálně-právní ochrany dětí, které mají navrhnout řešení soudu, samy řešit, radit a pomáhat těm, kteří se chtějí o děti postarat.*“²⁰ Částečnou změnu k lepšímu přinesl v roce 1963 zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který umožňoval svěření dítěte do péče jiné osoby. Nadále však byla upřednostňována ústavní výchova.

V současné době je opět upřednostňována náhradní rodinná péče před ústavními zařízeními. Přesto většina dětí končí právě v ústavěch, neboť proces přípravy na náhradní rodinnou péči je velmi zdlouhavý a komplikovaný. Mnoho zájemců postupně ztrácí trpělivost a motivaci. Péči o děti se v České republice věnuje několik dokumentů. Jsou to hlavně:

- Úmluva o právech dítěte
- Směrnice o náhradní péči o děti (OSN)
- Listina základních práv a svobod (součást Ústavy ČR)
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. a jeho novela
- Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.
- Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy č. 109/2002 Sb.
- Národní strategie ochrany práv dětí – schválená vládou ČR v lednu 2012

Vybraným instrumentům si více věnuji v dalších částech práce.

---

¹⁹ Zrušený předpis č. 69/1952 Sb. Zákon o sociálně právní ochraně mládeže. Zákony pro lidi [online]. 2010, 2.1.2013 [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-69#f3289144>

²⁰ VRÁNOVÁ, Lucie. Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. s. 26

2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Rok 2012 byl v otázce sociálně-právní ochrany dětí pro Českou republiku zásadní. Byla totiž přijata novela zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která podporuje pěstounskou péči na přechodnou dobu. Přestože dokument vyvolal žhavé diskuze v kruzích odborných i laických, 1.1. 2013 vešel v platnost. Proto je nutné se podrobněji věnovat pěstounské péči na přechodnou dobu, která k nám přináší velké změny v péči o ohrožené děti.

První část kapitoly je zaměřena na popis pěstounské péče na přechodnou dobu a na specifika vycházející z novely zákona. Jedná se o poměrně nový institut, proto je potřeba věnovat velkou část jednotlivým prvkům, kterými je tvořen.

Novinkou, která je dle novely součástí pěstounské péče, je příprava pěstounů a jejich blízké rodiny. Jedná se o přípravu skupinovou a individuální, a také o přípravu biologických dětí, pro které je příchod ohroženého dítěte do rodiny velkým zásahem do soukromí a do běžného života. Myšlenka přípravy je dána snahou eliminovat případná lidská selhání a přehnaná očekávání, která mohou zájemci o pěstounskou péči mít.

Další novou oblastí je podpora pěstounských rodin neziskovými organizacemi, tzv. doprovázení. Pěstounská rodina má ze zákona povinnost najít si doprovázející organizaci, se kterou bude po celou dobu v kontaktu, aby společně mohli efektivně řešit komplikovanou situaci ohroženého dítěte.

2.1 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, byla sněmovnou přijata na dvakrát. Poprvé ji v září 2012 vetoval prezident Václav Klaus. Důvodem byly obavy z nedostatku ústavů i pěstounů. Podstatou nového zákona je totiž snížení počtu dětí v ústavech a zvýšení jejich počtu u pěstounských rodin, přestože to v něm není výslovně řečeno. Dalším důvodem, proč prezident vetoval novelu zákona, bylo zavedení pěstounství jako zaměstnání. Dle prezidenta by měli pěstouni pečovat o děti ze zájmu a soucitu s nimi, nikoliv z důvodu finanční odměny. Proti novelu nevystoupil pouze prezident republiky, ale i někteří poslanci. Například dle poslankyně ČSSD Vlasty Bohdalové je prováděné školení pro pěstouny nedostatečné: „Zásadní moje výhrada je to, že profesionální pečovatelé získají

svoje kompetence a kvalifikaci za 46 hodin školení, které budou provádět agentury. Bylo řečeno, že kraje budou najímat různé agentury, které ve 46 vyučovacích hodinách vzdělají budoucí pěstouny. Nikdo neřekl, co v tom bude, obsah kurzu nikdo nesdělil.²¹ Tento argument ovšem poskytuje pouze částečné informace, neboť příprava pěstounů bude probíhat 9 až 12 měsíců, během kterých pěstouni projdou skupinovými i individuálními konzultacemi, psychologickou diagnostikou a následně přípravou. Během celého procesu navštěvují sociální pracovníci pěstounskou rodinu a sledují ji pro další hodnocení. Jednoznačně novela přináší možnosti k rozvoji péče o ohrožené děti u nás. A poněvadž se jedná o novinku, je zřejmé, že přináší i změny, na kterých bude třeba nadále pracovat.

2.1.1 Příležitosti k rozvoji náhradní rodinné péče

Ačkoliv se názory odborníků na novelu zákona liší, jednoznačně sebou přináší příležitosti pro rozvoj náhradní rodinné péče v České republice. Většina neziskových organizací propagujících pěstounskou péči na přechodnou dobu vyzdvihuje několik příležitostí, které s sebou novela přináší a díky kterým by se mohla náhradní péče posunout o kus dál. Jednou z příležitostí je **profesionalizace pěstounské péče** a postavení dítěte do středu zájmu systému náhradní péče. Tím pádem je možné, že dojde k eliminaci dětí v ústavech a tím pádem k zlepšení jejich psychického stavu. Dále by měly být zavedeny **standards** pro práci Orgánu sociálně-právní ochrany dětí a osoby pověřené k sociálně-právní ochraně dětí, které jsou kritérii pro určování úrovně kvality poskytovaných sociálních služeb. Standardy obsahují principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění a technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany. Další příležitostí je to, že každá pěstounská rodina musí uzavřít **Dohodu o výkonu pěstounské péče**, kde jsou specifikovány potřeby dítěte a cíle v jeho rozvoji. Také se zde upravuje kontakt s vlastní biologickou rodinou.

Na základě novely dojde ke standardizaci práce OSPOD, která by měla vézt ke zvýšení kvality preventivních služeb. To znamená, že bude kladen důraz na cílenou podporu dítěte, aby se mohlo vrátit zpět do biologické rodiny. Pro tyto účely budou vytvořeny **povinné metodické nástroje pro práci OSPOD**, např. případová konference nebo individuální plán ochrany dítěte (IPOD). **Případové konference** pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin budou pořádány ve spolupráci s mnohými odborníky

---

21 Sněmovna rozhodne o další podobě péče o ohrožené děti. In: ZPRÁVY.ROZHLAS.CZ [online]. 30. října 2012 [cit. 2012-11-28]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/snemovna-rozhodne-o-dalsi-podobe-pece-o-ohrozene-deti--1129856

- zástupci škol, sociálními pracovníky, orgány policie, odborníky na náhradní rodinnou péči, apod. **Individuální plán ochrany dítěte** se zpracovává s důrazem na opatření, která umožní dítěti setrvat v rodině či v péči jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. IPOD se vypracovává od začátku poskytování sociálně-právní ochrany a pravidelně se aktualizuje na základě situace dítěte.

Jednou z dalších příležitostí rozvoje pěstounské péče je dle novely **finanční zabezpečení**. Nově je pěstoun na přechodnou dobu zabezpečen i v době, kdy nemá dítě v péči. Musí však být v evidenci zájemců o pěstounskou péči. Také se zvyšují dávky pěstounské péče tak, aby lépe odpovídaly roli pěstouna. Další výhodou na poli finančního zabezpečení je **zavedení státního příspěvku pro pověřené osoby**. Tyto osoby si dle počtu uzavřených Dohod o výkonu pěstounské péče požádají o státní příspěvek, který je určený na doprovázení náhradní rodiny a plnění bodů Dohody. Pro pěstouny z toho vyplývá to, že je větší pravděpodobnost, že tyto služby budou existovat.

Největším přínosem novely na poli náhradní rodinné péče je **změna přístupu k dítěti**. Novela upouští od spojení „dítě vhodné“ a staví do popředí zájem dítěte. Nově se tak začíná hledat pro dítě rodina, ne dítě pro určitou rodinu. Myslím si, že tato změna přístupu bude mít nejzásadnější vliv na proměny v systému náhradní rodinné péče.²²

2.1.2 Nedostatky novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Novela nepřináší pouze příležitosti k rozvoji, ale najdeme v ní i několik ohrožujících faktorů. Jedním z nich je fakt, že se novela **nezabývá osvojitelskou péčí**, přitom má tato problematika podobná specifika jako pěstounství. Stejně tak **příbuzenská pěstounská péče u prarodičů** je v novele značně znevýhodněna. Mění se totiž podmínky pro finanční zajištění prarodičů. Podmínkou nároku na příspěvek a služby je uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče, přitom podle statistik MPSV selhává příbuzenská pěstounská péče prarodičů nejvíce.²³

Nedostatečná je i **výše státního příspěvku pro pověřené osoby**, který nedokáže pokrýt náklady na doprovázení pěstounů, má-li být služba kvalitně prováděna a má-li naplnit Standardy kvality pro pověřené osoby, které bude ukládat vyhláška. Problémem zůstává i **odborné posuzování zájemců**, které bude nadále vykonávat pouze Krajský úřad a pověřené

---

22 ČERNÁ, Ria. David, SVOBODA. *Jak vést skupinovou přípravu zájemců o pěstounství* (vzdělávací kurz). Plzeň. o.s. Amalthea. 8. - 9. 11. 2012

23 Ibidem

osoby tak nemají možnost převzít celý proces náboru, přípravy a doprovázení, což by celý postup zjednodušilo a zprůhlednilo.²⁴

Je možné, že v průběhu zavádění novely zákona vyjdou najevo další ohrožení, se kterými bude nutné nadále pracovat. Nelze však novelu odsuzovat kvůli ohrožujícím faktorům, aniž bychom se na ni zaměřili jako na celek a jako na možnost posunutí systému náhradní rodinné péče dál po vzoru západních zemí.

2.2 Specifika pěstounské péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která má za úkol dostatečně hmotně zajistit dítě a poskytnout mu zázemí pro zdravý rozvoj. Do roku 2000 byly do pěstounské péče svěřovány pouze ty děti, které splňovaly předpoklad, že příčiny neumožňující řádnou výchovu budou dlouhodobé. Od 1. dubna 2000 byl institut pěstounské péče přesunut do zákona o rodině a tato podmínka byla vypuštěna. Od 1. června 2006 byla právní úprava pěstounské péče doplněna o institut pěstounské péče na přechodnou dobu. Ta je poskytována maximálně na období jednoho roku. Po uplynutí stanovené lhůty se musí situace dítěte řešit dále. Přestože se jedná o poměrně krátkou dobu, rozlišujeme tři formy tohoto typu péče. Jedná se o pěstounskou péči:

- pro děti, které potřebují okamžitou pomoc
- pro děti, které potřebují péči na krátkou dobu
- zaměřenou na podporu a pomoc rodiči s dítětem

Do budoucna se počítá se zavedením statutu tzv. odlehčovacího pěstouna, který by poskytoval respitní péči rodině s postiženým dítětem či jiným pěstounským rodinám (tzv. hostitelská péče). V současné době není tato forma zahrnuta v legislativě (nepočítá s ní ani přijatá novela zákona), nicméně na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí se o ní jedná. Hlavně o nutnosti finanční odměny a o uzavírání Dohody o poskytování péče. V současné době se odlehčovací péče poskytuje v rámci podpory pěstounských rodin neziskovými organizacemi.

Pěstounská péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc je zaměřena na novorozence a malé děti, pro které se hledá dlouhodobé řešení jejich situace. Ideálně se pracuje na navrácení dítěte do biologické rodiny či do péče příbuzných. Pokud by však zájem dítěte

---

²⁴ Ibidem

nekorespondoval s ideálním řešením situace, nabízí se adopce či dlouhodobá pěstounská péče. Dále se tato forma péče poskytuje při nemoci samoživitele nebo samoživitelky, při úmrtí rodičů, či rodinám, které se ocitly v náhlé krizi, jako je zneužívání, týrání či násilí v rodině. Rolí pěstouna je poskytnout dítěti bezpečné zázemí na krátký čas (několik týdnů či měsíců) než bude vyřešena situace dítěte. Zabrání se tak jeho dočasnému umístění do ústavu.

Pěstounská péče pro děti, které potřebují péči na krátkou dobu je určena k rodinám v akutní krizi, které se chvíli nemohou starat o své dítě, nemohou mu poskytnout podporu a zázemí. Nicméně vztahy mezi rodičem a dítětem jsou zachovány a je žádoucí, aby byly i v aktuální krizi podporovány. Pěstouni se tedy starají o dítě po dobu intenzivní práce s rodinou, aby se do ní mohlo co nejdříve vrátit. Součástí této formy péče je úzký kontakt pěstouna s biologickou rodinou a podpora dítěte v kontaktu s rodiči.

Pěstounská péče zaměřená na podporu rodiče s dítětem je nástrojem pomoci mladému rodiči nebo mladé těhotné matce, která nemá vhodné zázemí pro péči o dítě a neví, jak se o něj starat. Pěstoun poskytuje rodině zázemí a odborné vedení, aby mladý rodič získal potřebné dovednosti k tomu, jak o dítě pečovat. Cílem je připravit rodiče na samostatné plnění své role.²⁵

Je tedy zřejmé, že je více typů pěstounské péče na přechodnou dobu. Je tedy vhodná pro tuto cílovou skupinu:

- novorozenci, kteří by po narození putovali do kojeneckého ústavu
- děti vyžadující okamžitou pomoc v náhlé krizi
- děti, které potřebují péči na krátkou dobu, než se vyřeší jejich situace v rodině
- nezletilé matky bez zázemí

Děti přicházejí do pěstounské péče s celou řadou pocitů a očekávání. Mohou se k novým pečovatelům těšit, ale mohou se i bát neznámého a prožívat nejistotu. Návyky, které dítě získalo v pobytovém zařízení či v rodině, se často liší od návyků pěstounské rodiny. I celkový vývoj dítěte přicházejícího do pěstounské rodiny se může odlišovat od zdravého dětského vývoje. Je proto důležité, aby se pečovatelé snažili co nejvíce porozumět konkrétnímu dítěti a jeho chování. Základním předpokladem pro kvalitní práci je pochopení vlivu vývoje, citových vazeb a prožitých zkušeností.

25 AMALTHEA O.S. *Pro zájemce o pěstounskou péči*. StudioPress, 2010. Dostupné z:

http://www.amalthea.pardubice.cz/projekty/ostatni/nrp_systemova_zmena/nove%20formy%20pestounske%20pece_web.pdf

Úkolem pěstounů je mimo jiné poskytnout dětem bezpečné útočiště a budovat v nich zdravou sebedůvěru a posilovat jejich frustrační toleranci. Prvním krokem je však získání důvěry mezi dítětem a pěstounem, neboť jeho vztah k předchozímu pečovateli byl ve většině případů plný nejistoty a strachu. Dle teorie attachmentu (viz kapitola I) prožívají děti, u kterých nebylo na základě zanedbávání či zneužívání vytvořeno pevné citové pouto, pocity úzkosti. Tím pádem dochází k ohrožení jejich zdravého vývoje a vytváří se u nich nedostatečné citové pouto k rodičům či pečovatelům. Jsou zvyklé na nízké postavení v rodině, na postavení zanedbávaných. Od pečovatelů neočekávají nic dobrého. Jejich sebeúcta je velmi nízká, což se odráží i na kvalitě vztahů s okolní společností. Takto vybaveni přicházejí do nové rodiny a je úkolem pečovatelů naučit se s dítětem pracovat tak, aby z něj vyrostl plnohodnotný a spokojený mladý člověk.

Přestože v původní rodině nezažily tyto děti nic dobrého, odloučení v nich vyvolává silné pocity nejistoty a velké obavy. Mívají strach ze ztráty vlastní rodiny, která ač není funkční, stále je pro dítě jedinou jistotou v jeho životě. Také mohou mít strach ze ztráty kamarádů v pobytovém zařízení, které pro ně dosud byli jedinou rodinou. Obavy může vyvolávat i samotná pěstounská rodina. Jsou ale i takové děti, které po příchodu do pěstounské rodiny pociťují úlevu a jsou spokojené. U většiny dětí s narušeným citovým poutem se ale objevuje problémové chování. Projevy mohou být různé, ale nejčastěji potlačují své pocity, vyžadují neustálou pozornost pečovatelů či se snaží své rodiče manipulovat a řídit. I tyto vzorce chování si děti přinášejí do pěstounských rodin. Pěstoun by měl být na takové situace připravený, aby se předešlo pocitu zklamání z neúspěchu. Pěstounský rodič na počátku práce věří, že dělá záslužnou věc, že dítěti pomáhá v jeho náročné životní situaci. To se ale po příchodu do rodiny projevuje problémově a péče o něj je velmi náročná s minimálními projevy vděčnosti. Dítě tak vede pěstouna k přesvědčení, že není na tuto práci vhodný, nabourává se jeho sebedůvěra. Proto je nutná kvalitní příprava zájemců o pěstounskou péči a jejich odborné vedení v průběhu poskytování pěstounské péče.

Na základě výše zmíněné výbavy dítěte přicházejícího do nové pěstounské rodiny je nutné mu vytvořit prostředí bezpečí a jistoty. Už samotná skutečnost, že je pěstoun k dispozici, pomáhá dítěti začít důvěřovat. Dalším důležitým prvkem je citlivý přístup k dítěti a jeho přijetí, aby si vytvořilo úctu samo k sobě. Velkou roli hraje i samotné začlenění do rodiny a spolupráce s ostatními členy, aby mělo pocit, že do rodiny opravdu patří²⁶.

---

26 ČERNÁ, Ria. David, SVOBODA. *Jak vést skupinovou přípravu zájemců o pěstounství* (vzdělávací kurz). Plzeň. o.s. Amalthea. 8. - 9. 11. 2012

2.2.1 Zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu

O svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Řízení je zahájeno na základě návrhu osoby, která se chce pěstounem stát. U zprostředkované pěstounské péče předchází proces zprostředkování.²⁷ Vnitrostátní zprostředkování u nás zajišťují krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Posuzování zájemců o zprostředkování pěstounské péče ale začíná u obecního úřadu s rozšířenou působností.

Zprostředkování se provádí na žádost fyzické osoby, která je občanem České republiky. Žádost se podává u obecního úřadu s rozšířenou působností podle místa trvalého bydliště žadatele. Pokud se jedná o cizince, musí mít na území ČR povolen trvalý pobyt nebo být dle zákona hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů.

Proces zprostředkování má několik fází:

- vyhledávání dětí, které mohou být svěřeny do pěstounské péče,
- vyhledávání fyzických osob vhodných pro pěstounskou péči,
- odborná příprava zájemců o pěstounskou péči,
- výběr konkrétní osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte,
- zprostředkování kontaktu dítěte s budoucím pěstounem.²⁸

2.2.2 Finanční podpora

Dle zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí vzniká obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, obecnímu úřadu, krajskému úřadu nebo pověřené osobě **nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče**. Tento příspěvek je určen na pokrytí nákladů na výkon pěstounské péče, konkrétně na zajišťování pomoci pěstounským rodičům, dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. Výše příspěvku činí 48 000 Kč ročně na rodinu a je žadateli přiznána, pokud splní podmínky stanovené zákonem.²⁹

---

27 BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. s. 75

28 BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. s. 75

29 Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. In: 359. 1999. paragraf 47d

Další novinkou, kterou novela přináší, je upravení finančního zajištění pěstounů na přechodnou dobu. Pěstoun má nárok na tyto typy finanční podpory:

- odměna pěstouna,
- dávky nemocenského pojištění,
- rodičovský příspěvek,
- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla,
- příspěvek při ukončení pěstounské péče.

Odměna pěstouna je přiznána fyzické osobě, která je zařazena v evidenci pěstounů na přechodnou dobu vedené krajským úřadem, po celou dobu vedení v evidenci. Výše této finanční podpory činí 20 000 Kč měsíčně před zdaněním. Pokud má pěstoun na přechodnou dobu v péči aspoň jedno dítě závislé na péči dle stupně závislosti II, III nebo IV, zvyšuje se odměna za výkon pěstounské péče na přechodnou dobu o polovinu základní sazby odměny u klasické pěstounské péče měsíčně, která činí 8 000 Kč. V tomto případě pak činí 24 000 Kč měsíčně. Odměna je nově považována za plat, tudíž se z něho odvádí zdravotní a sociální pojištění. To má pro pěstouny nespornou výhodu, neboť jim vzniká nárok na důchod.

Všechny nezaopatřené děti mají nárok na **příspěvek na úhradu potřeb dítěte**, který se vyplácí pečující osobě. Nárok vzniká do věku 26 let dítěte, pokud trvale žije s pečující osobou a podílí se na úhradě svých potřeb. Příspěvek se vyplácí měsíčně a jedná se o pevně stanovenou částku, která bude v případě závislosti dítěte dále upravena. Zdravotní stav dítěte se bude posuzovat dle úpravy zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte činí 4 500 až 6 600 Kč dle věku dítěte:

- 4 500 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- 5 550 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- 6 350 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- 6 600 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Osoba, která přijala dítě do pěstounské péče, má nárok na **příspěvek při převzetí dítěte**. Jedná se o jednorázový příspěvek a jeho výše je odstupňována dle věku:

- 8 000 Kč pro dítě do 6 let,
- 9 000 Kč pro dítě od 6 do 12 let,
- 10 000 Kč pro dítě od 12 do 18 let.

Příspěvek při ukončení pěstounské péče se vyplácí fyzické osobě, která byla do zletilosti v pěstounské péči. Jedná se o jednorázový příspěvek ve výši 25 000 Kč. Je tedy určena pro dítě.³⁰

Dle výše uvedených hodnot je zřejmé, že bude pěstounská péče od roku 2013 státem více podporovaná. Stane se tedy profesí – pěstoun bude pobírat plat, aby byla péče o dítě jeho hlavní prioritou, a dále bude podporován státem, aby mohl potřebným dětem poskytnout veškerou péči, kterou potřebují a kterou si hlavně zaslouží.

2.3 Příprava pěstounů na přechodnou dobu

Přípravou se označuje proces, kterým musí zájemci projít, aby se mohli stát pěstouny. V roce 2010 byl proveden na zakázku Ministerstva práce a sociálních věcí výzkum mapující systém příprav zájemců o pěstounskou péči v 11 krajích. Byly zjištěny velké rozdíly v rozsahu, formách i metodách práce se zájemci v průběhu přípravy. Podobný výzkum realizovalo ve stejném roce Středisko náhradní rodinné péče, kterého se zúčastnilo 12 krajů, 220 odborníků z oblasti náhradní rodinné péče a 125 náhradních rodičů. I tento výzkum ukázal, že není jasně stanovený obsah a cíl příprav. Dále se zjistilo, že chybí příprava biologických dětí zájemců a dlouhodobá práce s pěstouny v podobě doprovázení. V neposlední řadě se ukázalo, že informovanost o pěstounské péči na přechodnou dobu je malá jak u odborné, tak nejširší veřejnosti.³¹

Subjekt, který chce připravovat zájemce na pěstounskou péči, musí mít od krajského úřadu pověření k vykonávání přípravy. Dle § 11 novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí musí krajský úřad zajistit:

- *„přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte*

30 Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. In: 359. 1999

31 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 15

pěstounem na přechodnou dobu; časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče činí nejméně 48 hodin u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu nejméně 72 hodin,

- *přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny; příprava dětí se provádí přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu.* ³²

Ministerstvo práce a sociálních věcí připravuje návrh Standardů pro pověřené osoby, které vymezují podmínky a pravidla pro vykonávání přípravy zájemců o pěstounskou péči. Měl by být hotový do konce roku 2013. Součástí je i pilotní ověření standardů u vybraných osob v Pardubickém kraji ve spolupráci s organizací Amalthea. Také by se měly vytvořit manuály pro postup při inspekcích a doprovodné manuály pro další implementaci a školení lektorů.³³

Příprava bude kombinovat individuální hodnocení a skupinovou přípravu. Oba procesy se mohou prolínat a trvají 5 až 6 měsíců.³⁴ Jednotlivé části přípravy jsou více popsány v následujících podkapitolách.

2.3.1 Individuální hodnocení zájemců o přechodnou pěstounskou péči

Individuálního vyhodnocení se účastní zájemce o pěstounskou péči s rodinou a hodnotící pracovník, který s nimi dlouhodobě pracuje. Většina setkání se koná v přirozeném prostředí rodiny, ideálně u nich doma. Hodnotící pracovník by měl se zájemcem absolvovat 6 až 8 schůzek v minimálním rozsahu 15 hodin. Cílem setkání je navázání důvěry, zmapování života a životních zkušeností zájemce, prozkoumání motivace stát se pěstounem a v neposlední řadě zjištění rodinného a sociálního zázemí.

Veškeré informace, které hodnotící pracovník od zájemce získá, zapisuje do tzv. Zprávy o zájemci o pěstounství. S ní se pak dále pracuje při rozhodování, zda je vhodné, aby se zájemce stal pěstounem. Pro získání potřebných informací postupuje pracovník podle

32 Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. In: 359. 1999, paragraf 11 odstavec 2

33 Vytvoření standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí pro pověřené osoby. Evropský sociální fond v ČR[online]. 2012 [cit. 2013-01-03]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/zakazky/vytvoreni-standardu-kvality-socialne-pravni-ochrany-deti-pro-1>

34 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 22

stanoveného systému. Na první schůzce předá zájemci veškeré informace o sobě a o organizaci, ze které přichází. Je důležité jej informovat o tom, jak bude individuální příprava probíhat a co bude jejím výstupem. Předáním ucelených informací vzniká mezi subjekty důvěra. Další schůzky jsou zaměřené na získávání informací o zájemci prostřednictvím specifických technik. Používá se hlavně časová osa³⁵, tvorba rodokmenu³⁶, ekomapa³⁷ a pozorování. Od páté schůzky se otázky hodnotícího pracovníka obrací k přítomnosti a budoucnosti. Zároveň se zájemcem hovoří o tabuizovaných tématech. V této fázi už pracovník získané informace třídí a analyzuje, a pracuje se Zprávou o zájemci o pěstounství. Na základě zhodnocení by měl se zájemcem probrat možnosti dalšího postupu práce s problémovými tématy. Současně může využít další metody a postupy, např. práci s knihou „Příprava k pěstounství“ (viz Skupinová příprava), návštěvu ústavního zařízení, setkávání s pěstouny, výcviky potřebných kompetencí či studium tématických knih a filmů. Poslední, osmá, schůzka je věnována pouze vyplňování hodnotící Zprávy o zájemci o pěstounství.³⁸

2.3.2 Skupinová příprava zájemců o pěstounskou péči na přechodnou dobu

Skupinová příprava slouží hlavně k doplnění teoretických poznatků o pěstounské péči a o náhradní rodinné péči. Zájemci se zde společně zamýšlí nad důvody, proč musí děti do pěstounské péče a co role pěstouna obnáší v každodenním životě. Teorie je prokládána praktickými cvičeními a kazuistikami, aby si zájemci mohli na vlastní kůži vyzkoušet, co pěstounství obnáší.

Skupinová příprava probíhá paralelně s individuálním hodnocením, nebo mu může předcházet. Vyškolení lektoři, kteří ji zajišťují, zároveň zpracovávají závěrečnou zprávu z průběhu o každém zájemci zvlášť. Školitelé jsou vždy dva, v ideálním případě by to měl být

---

35 Časová osa poskytuje podrobný vhled do života zájemce o pěstounskou péči. On sám do časové osy vypisuje události, které jsou pro něj v jeho životě důležité. Tím pádem si může zájemce uvědomit, které události z minulosti ho ovlivňují i do budoucna. Výsledkem je ucelený pohled na život člověka v jeho psychosociálním kontextu.

36 Zájemce si díky rodokmenu uvědomí, kolik informací o své rodině ví. Tato metoda je důležitá, protože pomáhá zájemci uvědomit si, jak je důležité mít informace o své rodině. Děti přicházející do pěstounské péče totiž o své rodině často moc neví a je úkolem pěstouna, aby jim pomohl tyto informace získat.

37 Ekomapa slouží k vizuálnímu zobrazení vztahů. Zájemce v ekomapě znázorňuje, jakou má podpůrnou síť a kdo mu naopak ubírá energii.

38 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011.s. 22 - 33

muž a žena. Jeden z nich by také měl mít vlastní zkušenosti s pěstounstvím, není to však podmínkou.

Rozsah přípravy je minimálně 32 hodin. Je žádoucí, aby se hodinová dotace rozšířila na 40 až 50 hodin. Vše ale záleží na finančních a kapacitních možnostech pověřené osoby. Účast je pro zájemce povinná z 80%, pokud je mezi zájemci manželský pár, účastní se oba, druhý z páru minimálně v 60%. Docházka je monitorována a témata, na kterých chyběl, jsou doplňována po dohodě v rámci individuálního vyhodnocení. Počet účastníků je minimálně 10 a maximálně 18 zájemců. S ohledem na potřeby účastníků je potřeba zajistit dostatek prostoru pro interakce a vzájemné obohacování se zkušenostmi navzájem.³⁹ Celý kurz je tvořen šesti zásadními tématy:

- Co všechno obnáší pěstounství?
- Identita a šance v životě
- Spolupráce s ostatními
- Porozumění dětem v pěstounské péči
- Bezpečná péče
- Přechody z péče do péče

V prvním bloku je cílem, aby si zájemci uvědomili, co vše pěstounství obnáší. Potřebují lépe pochopit, proč jsou děti umisťovány do náhradní péče a jak naplnit jejich potřeby. Je důležité zájemcům vysvětlit, že jejich práce bude velmi emocionálně náročná. Pěstouni si musí uvědomit, že dítě potřebuje vídat svou biologickou rodinu. Setkání nejsou vždy jednoduchá, ale je povinností pěstouna dítěti kontakt umožnit. Příchod dítěte neovlivní život jen pěstounovi, ale i celé širší rodině, biologickým dětem i okolí. Hlavně se svými blízkými by měl zájemce celou situaci probrat, potomkům vysvětlit, proč přijde cizí dítě do jejich domova. Základním pilířem úspěchu je totiž komunikace.

Další blok přednášek je zaměřen na zázemí dítěte v souvislosti s prostředím, ze kterého přichází. Každé dítě přicházející do pěstounské péče je jedinečné, každé má svou vlastní specifickou minulost. Kolikrát nemají žádné informace o svém původu, o historii své rodiny. To v nich může vyvolávat pocit, že nikam nepatří. Úkolem pěstounů je pomoci dítěti objevit vlastní identitu a budovat v něm hrdost na to, kdo je a odkud přichází. Současně se v této části přípravy lektori se zájemci zaměřují na diskriminaci, neboť děti přicházejí do péče

---

39 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 36 - 38

značně znevýhodněny. Důvodem může být postižení, etnický původ, sexuální orientace či pouze samotný fakt, že jsou v pěstounské péči. V této souvislosti je potřeba, aby si pěstouni byli vědomi svých vlastních předsudků. Měli by s nimi umět pracovat, aby se nestaly příčinou nespravedlivého přístupu k dítěti.

Třetí schůzka je zaměřena na spolupráci s dalšími lidmi, kteří jsou v problematice dítěte zainteresováni. Zájemci jsou seznámeni s právním rámcem pěstounství a s povinností spolupracovat s odborníky i biologickou rodinou. Tato setkání často probíhají v domácnosti pěstounů. Spolupráce tudíž nekončí příchodem dítěte do rodiny.

Další část je zaměřena na vývoj dítěte, který byl často ovlivněn negativními zážitky z nejrannějšího dětství. Ty se mohou projevit v problémovém chování dítěte. Aby mohli pěstouni dětem pomoci změnit se, je nutné, aby pochopili, proč se chovají určitým způsobem. Zážitky ze zneužívání, zanedbávání a odloučení ovlivnily jejich schopnost důvěřovat. Proto musí pěstouni vytvořit dítěti bezpečné prostředí, ve kterém se bude postupně měnit a posilovat svou sebeúctu a vnitřní jistotu. Lektori musí pěstouny nekompromisně upozornit, že nikdy nesmějí použít fyzické tresty. Musí to však podat citlivou formou, neboť pěstouni jsou jenom lidé, takže se může stát, že vypjatou situaci nezvládnou klidně vyřešit. Tuto situaci by měli neprodleně konzultovat se svým doprovázejícím pracovníkem, který jim poradí, jak o použití trestu mluvit s dítětem (omluva, vysvětlení důvodu, apod.). Pracovník si vše musí zaznamenat, protože dítě by mohlo například začít tvrdit, že jej pěstouni týrají.

Cílem páté schůzky o bezpečné práci je seznámit zájemce s tím, jak dětem zajistit bezpečné prostředí prostřednictvím předvídání možných rizik. Stejně tak je dobré být si vědom specifických potřeb dítěte a umět na ně reagovat. Pěstoun si musí uvědomit, že péče má vliv i na biologické děti a širší rodinu. Proto by měli přijmout praktická opatření k tomu, aby zajistili bezpečí pro všechny osoby ze své domácnosti.

Poslední setkání je zaměřeno na problematiku přechodu z péče do péče, jehož dopadů se obávají mnozí odborníci. Přicházející změna vyvolává v dětech obavu z neznámého, vrací se jim vzpomínky na předchozí ztráty a odloučení. Ve funkční rodině má člověk při náročných životních meznících u sebe osobu, která ho podporuje a naslouchá mu. Důležitým úkolem pěstounů je zajistit kontinuitu života dítěte a poskytnout mu oporu při vyrovnávání se se změnami. Toho dosáhnou, pokud dítěti pomohou utřídit si a opatrovat své vzpomínky (např. vytvořením fotoalba či knihy života).⁴⁰

---

40 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 36 - 44

2.3.3 Příprava biologických dětí zájemců o přechodnou pěstounskou péči

Součástí přípravy zájemců o poskytování pěstounské péče je i příprava jejich biologických dětí.⁴¹ Zatím však nemá v dosavadním systému zakotvené místo. Podle organizace Amalthea bývá nahrazována jednorázovou konzultací s celou rodinou.⁴² Příchod cizího dítěte do rodiny může být pro biologické potomky velmi zatěžující. Cílem je seznámit děti s problematikou pěstounské péče, pomoci jim zorientovat se v celém procesu a diskutovat s nimi o důležitých tématech. Také je nutné seznámit je s tím, jaké děti do pěstounské péče přicházejí a jaké mají potřeby.

Příprava potomků by měla probíhat paralelně se skupinovou přípravou, aby rodina mohla společně sdílet pocity a zkušenosti. Setkání zajišťuje lektor ve spolupráci s dospělým, který sám vyrůstal v pěstounské péči. Lektorská dvojice poté společně zpracovává závěrečnou zprávu z přípravy mladých lidí. Rozsah přípravy jsou minimálně 4 hodiny, u starších dětí je žádoucí, aby byla příprava delší. Stejně jako u dospělých probíhá příprava ve skupině, není ale povinná - rodiče by však měli děti k účasti motivovat. Pokud dítě či mladý člověk na přípravě chybí, věnuje mu zvýšenou pozornost hodnotící pracovník docházející do rodiny. Ve skupině by mělo být minimálně 5 dětí, maximálně 8, aby se dostalo na každého.

Během přípravy děti společně s lektory diskutují nad změnami, které možná bude nutné po příchodu nového dítěte v domácnosti provést. Tyto změny mohou být doprovázeny různými pocity, kladnými i zápornými. Proto by se děti měly naučit ventilovat negativní emoce zdravým způsobem, a pozitivní věci sdílet s rodinou. Během společného setkání by se mělo ukázat, jaký druh podpory budou vlastní děti během poskytování pěstounské péče potřebovat.⁴³

2.4 Doprovázení pěstounských rodin na přechodnou dobu

Pojem doprovázení v sobě zahrnuje podporu, kontrolu a vzdělávání při výkonu pěstounské péče. Probíhá po celou dobu výkonu náhradní péče. Součástí je i kontrola, která má za účel ochránit dítě a jeho zájmy, ale i samotné pěstouny, protože i přes kvalitně odváděnou pěstounskou péči se mohou objevit problémy, které budou důvodem k ukončení dohody. Služba doprovázení je poskytována jak klasickým pěstounům, tak pěstounům na přechodnou dobu.

---

41 Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. In: 359. 1999. par. 11, odstavec 2b

42 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 47

43 ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. s. 47 - 52

Hlavním a nejdůležitějším principem doprovázení je **podpora**. Jedná se o podporu dítěte, pěstounů, i celé rodiny. **Podpora dítěte** je zajištěna nejen synům a dcerám „pěstounským“, ale i potomkům biologickým. Doprovázející pracovník je s nimi v kontaktu minimálně jednou za tři měsíce a zjišťuje jejich aktuální spokojenost, míru naplnění potřeb a podporuje je ve vyjadřování vlastních pocitů a názorů. **Podpora pěstounů** je poskytována minimálně jednou měsíčně doprovázejícím pracovníkem. Cílem je reflektovat poskytovanou péči a plánovat další služby. Je zde prostor i na řešení aktuálních problémů a pro práci na dlouhodobých zakázkách rodiny (posilování kompetencí pěstounů, podpora identity přijatého dítěte, apod.). Podporována je i **rodina**. Pracovník posiluje model fungující rodiny na společných setkáních a dává jejím členům prostor pro společnou reflexi poskytované a přijímané péče.

Dalším principem doprovázení je **kontrola**. Přestože odpovědnost za výkon sociálně-právní ochrany má sociální pracovník OSPOD, i doprovázející pracovník provádí kontrolu výkonu péče ve smyslu plnění oznamovací povinnosti dle trestního zákona č. 40/2009 Sb. A domluvených cílů dle Individuálního plánování péče o dítě. Dále také kontroluje stanovený **vzdělávací plán** pěstounů. Ten je posledním pilířem doprovázení. Pěstoun ve spolupráci s doprovázejícím pracovníkem posiluje a zvyšuje své kompetence důležité pro výkon pěstounské péče. Potřeba dovedností a znalostí se v průběhu poskytování mění, neboť i samo dítě prochází určitými změnami. Mohlo by se zdát, že k těmto účelům jsou právě přípravy pěstounů, ale teprve s příchodem dítěte do rodiny si uvědomí, co se ještě potřebují naučit a co potřebují znát pro výkon přechodné pěstounské péče

Cílem doprovázení je podporovat pěstouny v provázení přijatého dítěte jeho životem, zvládat následky traumat a eliminovat následky deprivace syndromu. Práce doprovázejícího pracovníka s dítětem probíhá za přítomnosti pěstounů, kteří se tak učí danou metodu či techniku realizovat v každodenním životě. V určitých případech je žádoucí, aby se pracovník věnoval dítěti individuálně bez přítomnosti pěstounů. I v těchto situacích se usiluje o to, aby pěstouni práci s dítětem postupně převzali. Jedná se hlavně o Individuální plán péče o dítě (IPP), o pravidelné schůzky jednou za tři měsíce a specifické schůzky ke konkrétní zakázce.

Struktura schůzky v rodině má různou podobu. Záleží na tom, zda se jedná o schůzku při běžném režimu či v případě krize. V prvním případě přichází pracovník do rodiny jednou měsíčně. Setkání by nemělo přesáhnout 2 hodiny, pokud ovšem nepracuje s některým členem individuálně. Struktura by měla mít tuto podobu: sdílení - aktuální témata - dlouhodobá

témata. Pokud se jedná o schůzky při krizovém režimu, je pracovník k dispozici dle potřeb rodiny a využívá metod a technik krizové intervence. V těchto případech může doprovázející pracovník využít možnosti navštěvovat rodinu v páru (s odborníkem, s kolegou, apod.). Měli by se snažit situaci v rodině srozumitelně pojmenovat a po překonání krize společně s rodinou reflektovat dění a spolupráci.

Témata, se kterými se pracovník setká během doprovázení, jsou různá dle aktuálních potřeb rodiny. Může se jednat o schůzky zaměřené na přípravu rodiny na příchod dítěte přes řešení jeho výchovných problémů a podporu jeho začlenění do rodiny. Vždy se však pracuje s individuálním plánem péče dítěte, na jehož základě se dítěti zprostředkovává kontakt s vlastní rodinou či pro dítě důležitou osobou. Vždy musí pracovník dbát na citlivý přístup k rodině a k dítěti. Snahou je podporovat dítě v rozvoji, v utváření jeho pozitivní identity, ve vytváření vazby k pěstounům a adekvátních emočních reakcích. Své místo má pracovník v rodině i při významných změnách v rodině, jako je odchod dítěte.

Klíčový pracovník také spolupracuje s dalšími subjekty kolem rodiny - s institucemi a dalšími pověřenými osobami. Součástí doprovázení jsou pravidelné třístranné schůzky, kterých se účastní pěstouni a jejich děti, klíčový pracovník a pracovník OSPOD. Cílem je předat si informace o aktuální situaci v rodině a v životě dítěte. Pracovník dále spolupracuje se školou, s pedagogicko-psychologickou poradnou, se středisky výchovné péče, ústavy a dětskými domovy, s úřady a s lékaři.

Pro doplnění doprovázení může klíčový pracovník doporučit rodině další služby. Jedná se hlavně o supervize pro pěstouny, setkávání náhradních rodin, pobyty pro děti za účelem odlehčení pěstounům, odpolední kluby a svépomocné skupiny. Pěstouni mohou využít i tzv. podpůrný program, při němž dítě přichází do kontaktu s dobrovolníkem, jenž mu umožní prožívat další bezpečný vztah.

Doprovázení je tedy hlavní podporou rodiny. Dříve docházelo k tomu, že po přijetí dítěte, zůstali pěstouni na všechny problémy sami. Tato situace by neměla díky doprovázení nastat, neboť klíčový pracovník je rodině neustále k dispozici. Výhodou jsou propracované metodické materiály vytvořené organizací Amalthea, která se pěstounské péči na přechodnou dobu intenzivně věnuje. Rodině se tak dostane kvalitní a profesionální péče, díky níž bude moct rodina efektivně pracovat s dítětem. Na druhou stranu může klíčový pracovník díky

doprovázení průběžně kontrolovat výkon náhradní péče a předcházet tak dalšímu traumatizování dítěte.⁴⁴

2.5 Uplynutí lhůty poskytování pěstounské péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je institut, který nikdy nekončí. Pěstounská rodina zůstává i po odchodu dítěte nadále pěstouny. Stále pobírají odměnu a připravují se na příchod dalšího dítěte. Definitivní konec nastává po ukončení Dohody o poskytování pěstounské péče, kdy je s pěstouny rozvázána spolupráce. Nikde však není řečeno, jestli bude pěstounům poskytována podpora i v mezidobí bez dítěte či po ukončení spolupráce. Protože se pěstounská péče na přechodnou dobu u nás teprve zavádí, s největší pravděpodobností se tato otázka bude řešit v nadcházejících letech na základě zkušeností doprovázejících organizací, pracovníků OSPOD i samotných pěstounů. Zatím je však poskytnutí péče po odchodu dítěte pouze na uvážení subjektů pracujících ve sféře náhradní péče.

Myslím si, že tuto péči budou pěstouni potřebovat. I pro ně bude odloučení se od dítěte velmi těžké a je v zájmu dítěte i celé společnosti, aby pěstouni byli v psychické pohodě a motivováni k další péči o dítě. Je totiž nereálné, aby finanční odměna byla hlavním hnacím motorem. A pokud by tomu tak bylo, kvalita péče by jistě nebyla dostačující. Kvalitní odbornou podporou pěstounů se také předejde jejich „úmrtí“. Už teď mnozí odborníci pochybují o dostatečné síti pěstounů, proto je nutné o stávající pěstouny nadstandardně pečovat, aby se řady zájemců rozšiřovaly.

---

44 ČERNÁ, Ría a David SVOBODA. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Pardubice: Amalthea o.s., 2011.

3 Zahraniční zkušenosti

Zavedení alternativní pěstounské péče v České republice předcházely rozsáhlé výzkumy, které mapovaly situaci dětí u nás a formy pěstounské péče v zahraničí. Jedním z nich je „Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny“⁴⁵ od našich předních odborníků na náhradní rodinnou péči. Během výzkumu se získal přehled o situaci v 16 zemích (Austrálie, Belgie, Dánsko, Estonsko, Gruzie, Holandsko, Chorvatsko, Irsko, Japonsko, Norsko, Rakousko, Slovensko, Slovinsko, Srbsko, Švédsko a Velká Británie). Nicméně realizátoři nezkoumají pouze pěstounskou péči na přechodnou dobu, neboť terminologie zatím není jednotná. Z toho důvodu hovoří o profesionální pěstounské péči, která je nadřazená pěstounské péči na přechodnou dobu a zahrnuje v sobě i terapeutickou péči pěstounů.

Pro účely této práce více rozvedu situaci v zemích, jejichž systém pěstounské péče je úzce spjat se systémem u nás. Klíčové jsou pro nás hlavně Holandsko, Slovensko a Velká Británie, neboť jejich modely pěstounské péče byly inspirací pro naše zákonodárce a neziskové organizace.

3.1 Holandsko

V Holandsku existuje profesionální pěstounská péče, která je upravena zákonem. Hovoří se o tzv. Youth Care. V této oblasti se angažují i neziskové organizace, které jsou však pod kontrolou státu a každé dva roky dochází k hodnocení jejich práce.

Mimo vlastní rodinu žije v Holandsku asi 8 000 dětí. Toto číslo zahrnuje děti, o které se jejich rodiče nejsou schopni starat jak dlouhodobě, tak krátkodobě. Dítě je z rodiny odebráno buď se souhlasem rodičů, či nedobrovolně nařízením soudu. V tu chvíli za ně odpovědnost přebírá stát ve spolupráci s pověřenou organizací. S rodinou odborně pracuje sociální pracovník na základě metod sanace rodiny.

Zájemci o profesionální pěstounskou péči prochází stejně jako u nás přípravou, která se skládá ze 7 seminářů. Přípravy zajišťují spolupracující nestátní organizace. Po jejich

---

45 BUBLEOVÁ, Věduna, Jiří KOVAŘÍK, Hana PAZLAROVÁ a Renata JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. 2002.

absolvování je se zájemci uzavřena dohoda o spolupráci, která vymezuje jejich práva a povinnosti. Některé pěstounské rodiny fungují jako krizová centra a mohou tak přijímat děti v aktuální krizi a poskytnout jim bezpečné zázemí. Tato forma péče bude postupně zavedena i u nás a to v rámci institutu pěstounské péče na přechodnou dobu. V rámci projektu se bohužel nepodařilo získat informace o tom, jak je profesionální pěstounská péče financována a jaké jsou odměny pro pěstouny.

Inspirací pro Českou republiku by mohlo být to, že v Holandsku probíhá každé 2 roky celostátní kampaň zaměřená na problematiku profesionální pěstounské péče. Veřejnost je tím pádem informována o aktuálních trendech v oblasti náhradní rodinné péče. Myslím si, že u nás zatím propagace pěstounské péče pokulhává, což může být i příčinou toho, že je neustále málo zájemců.⁴⁶

3.2 Slovensko

U zrodu profesionální pěstounské péče stála na Slovensku nezisková organizace Návrat, která má akreditaci od Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny. Na Slovensku žije asi 7 000 dětí mimo svou rodinu, z toho asi 3 600 dětí v dětských domovech, dalších 130 v profesionálních pěstounských rodinách. Těch je zatím asi 70. Profesionální pěstounská péče se opírá o *Zákon sociálnej pomoci* z roku 1998 a o *Zákon o školských zariadeniach* z roku 1993. Podoba profesionální pěstounské péče se však velmi liší od našeho modelu. Profesionální pěstouni jsou zaměstnanci dětského domova a o umístění nerozhoduje soud, ale ředitel příslušného ústavu. Pěstouni nemají téměř žádné pravomoci, neboť ty zůstávají v rukou ředitele domova. Opatrovníkem zpravidla zůstává sociální pracovník krajského úřadu či stejná osoba, která jím byla i před umístěním dítěte do profesionální pěstounské péče. Dítě tedy není svěřeno do péče konkrétní osobě, ale zůstává v kompetenci daného ústavního zařízení. Do tohoto typu péče může být umístěno jakékoliv dítě s nařízenou ústavní výchovou. Z praxe však vyplývá, že slouží hlavně pro děti, které nemají velkou šanci dostat se do jiného typu náhradní rodinné péče. Nejčastěji se jedná o děti se zdravotním postižením a děti romské.

I zde jsou profesionální pěstouni proškolení v rámci pětidenní přípravy. Je zaměřena hlavně na sebezpoznání a správnou komunikaci. Nechybí ani témata o identitě

---

46 BUBLEOVÁ, Věduna, Jiří KOVAŘÍK, Hana PAZLAROVÁ a Renata JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. 2002. s. 12

dítěte a o jeho biologické rodině. Struktura je celkem podobná přípravě konané v České republice.

Profesionální pěstouni využívají běžnou síť sociálních služeb. Navíc jim organizace Návrat nabízí možnost dalšího vzdělávání, poradenství, asistenty do rodiny či respitní pobyty. Nicméně těchto služeb využívá pouze třetina pěstounů. Nabízená služba je podobná doprovázení, protože klíčovým pracovníkem pro rodinu by měla být sociální pracovníce příslušného domova. Ty jsou ale zahlceny administrativně-technickými úkony, proto se rodinám nedostává dostatečná podpora.

Co se týče financování, pěstouni jsou zaměstnanci dětského domova, tudíž pobírají plat. Za jedno dítě přijaté do péče pobírají plat pracovníků na poloviční úvazek. Pokud se však jedná o dítě s postižením, dostávají plat jako za práci na plný úvazek. Jeden rodič si může do péče vzít tři děti. Zároveň procházejí psychologickým vyšetřením, nemohou si tedy na péči o děti založit byznys.

3.3 Velká Británie

V současné době je ve Velké Británii přibližně 25 000 pěstounských rodin, ve kterých žije okolo 34 000 dětí. Pěstounská péče má v systému náhradní rodinné péče tradici již 20 let. Během této doby se typy péče diferencovaly dle potřeb dítěte. V současné době zde najdeme několik forem profesionální pěstounské péče:

- Respitní péče
- Azylová pěstounská péče
- Krátkodobá pěstounská péče
- Střednědlouhá pěstounská péče
- Dlouhodobá a trvalá péče
- Soukromá pěstounská péče

Protože je tato problematika velmi propracovaná, ve zkratce se pokusím přiblížit, jak se od sebe jednotlivé typy pěstounské péče liší. **Respitní péče** je poskytována jako určité období k odpočinku. Většinou je poskytována na víkend nebo i na celý týden. **Azylová pěstounská péče** je formou krizové pomoci pro děti v nebezpečí. Pěstouni přijímají dítě na jednu noc či na několik dní, než se najde dlouhodobější umístění. Obvykle taková situace nastává v noci,

kdy se najde zatoulané dítě, či pokud dítěti hrozí nebezpečí zneužití. **Krátkodobá pěstounská péče** se trochu liší od přechodné péče u nás. Je poskytována na dobu maximálně tři měsíce. Je vhodná pro děti, které čekají na osvojení, při krizi v rodině či při hospitalizaci rodiče, či z důvodů diagnostických. **Střednědlouhá pěstounská péče** je poskytována na dobu maximálně dvou let. Cílem je poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních krizí a ochránit jejich děti. Často do tohoto typu péče přicházejí děti, které vyžadují zvýšenou pozornost pro osvojení si nejdůležitějších dovedností pro život. Tento typ se nejvíce podobá pěstounské péči na přechodnou dobu u nás. **Dlouhodobá pěstounská péče** ve Velké Británii se shoduje s modelem u nás. Ve Velké Británii mají zavedenou i tzv. soukromou pěstounskou péči, která se od zákonného pěstounství liší tím, že biologičtí rodiče si sami vybírají pěstounské rodiče a poté jim vyplácí příspěvek. Rodiče musí s pěstouny zamýšlené umístění dítěte do rodiny včas oznámit sociálním úřadům. Dle studií je však tato forma péče velice problematická.⁴⁷

Ze studie vyplynulo, že přibližně 50% opuštěných dětí je umístěno v pěstounské péči. Většina těchto dětí prošlo v dětství různými vypjatými situacemi, často byly zanedbávané či zneužívané, což na nich zanechalo stopy ve formě emočních problémů či poruch chování. Je zřejmé, že tyto děti potřebují speciální péči. Z důvodu nedostatečného počtu vhodných pěstounů jsou ale umístěny do těch rodin, ve kterých je místo, které ale nemusí vyhovovat jejich specifickým potřebám. Podobné problémy jsou patrné u dětí z etnických menšin a u adolescentů. Vysoké procento neúspěchu pěstounské péče u adolescentů vzbuzuje pozornost. I trvání pěstounské péče je problematické. Většina dětí ji totiž opouští dříve, většinou okolo 16. roku.

Ve Velké Británii je velmi propracovaný systém respitní péče. Stala se součástí podpory rodiny dětí se speciálními potřebami. Jedná se o respitní péči tzv. rodinného typu. Odhaduje se, že je dnes okolo 260 takových programů, z nichž 50 je zaměřeno na dospělé. Pěstouni respitní péče procházejí stejným výběrem a školením jako běžní pěstouni dle rozhodnutí místních úřadů. Také dostávají plat. V této oblasti se také angažuje velký počet dobrovolníků, které odvádí práci zdarma, pouze mají hrazené výdaje. Je žádoucí, aby dítě chodilo stále ke stejnému pečovateli či do stejného zařízení (v případě ústavní respitní péče). V budoucnu je záměrem tuto oblast rozšiřovat a zaměřovat službu více na děti než na odlehčení rodičům.⁴⁸ Tato oblast není u nás ještě zcela propracovaná, proto bychom se

---

47 BUBLEOVÁ, Věduna, Jiří KOVAŘÍK, Hana PAZLAROVÁ a Renata JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. 2002., s. 25-27

48 Ibidem. s. 26 - 29

mohli v britském systému pěstounské péče dále inspirovat a pokusit se zavést tzv. hostitelskou péči jako jednu z forem odlehčovacíh služeb i u nás.

4 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je metodologický přístup, který někteří odborníci odsuzují, jiní naopak vyzdvihují. Díky tomu má několik definicí. Každá z nich zdůrazňuje jiný prvek jako zásadní odlišující aspekt. Tato kapitola je věnována srovnání různých definic a přístupů ke kvalitativnímu výzkumu.

Strauss a Corbinová říkají, že kvalitativní výzkum je jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje statistickými metodami. Může se týkat života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací či společenských hnutí. Výsledky jsou odvozené z údajů shromážděných různými způsoby, hlavně pozorováním nebo rozhovorem.⁴⁹

Naopak metodolog Creswell definuje kvalitativní výzkum jako proces hledání porozumění zkoumáním sociálního nebo lidského problému. Výzkumník během procesu vytváří komplexní, holistický obraz prostřednictvím analýzy různých typů textů.⁵⁰

Švaříček definuje kvalitativní výzkum jako proces zkoumání jevů a problémů v přirozeném prostředí s cílem získat komplexní obraz daného problému. Záměrem výzkumníka je prezetovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.⁵¹ Před vytvořením této definice podrobil analýze definice, které jsou založeny na různých charakteristických vlastnostech kvalitativního výzkumu. V prvním případě se zabývá vymezením na základě použitých metod. To zjednodušeně znamená, že nástrojem kvalitativního výzkumu je rozhovor, zatímco kvantitativní výzkumníci používají dotazník. Tato teorie se dá lehce zpochybnit, neboť jakýkoliv výzkum je více než pouhý sběr dat a měl by být definován z širšího hlediska.

Další kritérium, kterým se zabývá, je definice dle metody usuzování. To znamená, že kvantitativní metodologie je deduktivní, zatímco kvalitativní výzkum je založen na indukci. I tato definice je nepřesná, neboť kvalitativní výzkum také pracuje s logikou a dedukcí, např. v zakotvené teorii.

Třetím aspektem je definice dle typu dat, což podle Švaříčka také není zcela objektivní. Kvalitativní výzkum je tvořen analýzou rozhovorů, pozorování a dokumentů.

---

49 STRAUSS, Anselm, Juliet, CORBINOVÁ . *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.

50 HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

51 ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára, ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

Pracuje se tedy s textem a slovem. Tento přístup však celou problematiku zjednodušuje a nepočítá s dalšími znaky, které kvalitativní výzkum charakterizují.

Poslední kritérium, kterému se Švaříček věnuje, je způsob analýzy dat. Tato definice říká, že pomocí kvalitativního přístupu získáváme nejenom jiná data, ale že je musíme i jinak analyzovat a interpretovat. Díky tomu získáme jiné typy závěrů. K tomuto kritériu se autor příklání, což dokazuje jím vytvořená definice, která je uvedena na začátku kapitoly.

Zahraniční autoři Denzin a Lincoln uvádějí, že kvalitativní výzkum se skládá z interpretací, které pozměňují vnímání světa. Tvoří z něj sérii reprezentací, které zahrnují rozhovory, fotografie, terénní poznámky, nahrávky a vlastní postřehy. Kvalitativní výzkum tak probíhá v přirozených podmínkách, kdy se výzkumníci snaží přinést světu nové podmínky.⁵²

Podobnou definici mají i Flick a kolektiv. Ti uvádějí, že se výzkumníci snaží o konstrukci reality pomocí širokého spektra metod z různých přístupů. Data jsou sbírána v přirozených podmínkách a při jejich analýze se k němu vždy přihlíží. Stejně tak je věnována pozornost rozmanitosti respondentů a jejich názorů.⁵³

Pro kvalitativní výzkum je typické, že se na začátku volí téma a výzkumné otázky. Mohou se však v průběhu měnit a modifikovat, protože tento typ výzkumu je velmi pružný.⁵⁴ Výzkumné otázky pro účely této práce jsou rozebrány níže, v páté kapitole.

4.1 Zakotvená teorie

Šed'ová uvádí, že byla zakotvená teorie vytvořena v šedesátých letech 20. století a prošla různými modifikacemi. Jejimi autory jsou Barney Glaser a Anselm Strauss, kteří vydali knihu s názvem „*The Discovery of Grounded Theory*“.⁵⁵ Zakotvená teorie neboli grounded theory označuje dle Hendla strategii výzkumu a způsob analýzy dat. Jedná se o teorii, která je zakotvená v datech získaných během studia problému. Pozornost je věnována hlavně vztahům a jednání sledovaných jedinců a procesů ve zkoumaném prostředí.⁵⁶ Představuje tedy řadu systematických induktivních postupů. To znamená, že je odhalena

52 DENZIN, Norman, Yvonne, LINCOLN. *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousands Oaks: SAGE Publications, 2005.

53 FLICK, Uwe, Ernst von, KARDOFF, Ines, STEINKE. *A companion to qualitative research*. London: SAGE Publications, 2004.

54 HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

55 ŠVAŘÍČEK, Roman., Klára, ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

56 HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

během analýzy získaných dat v rámci výzkumu.⁵⁷ U tohoto přístupu tedy výzkumník nezačíná stanovením teorie, kterou by následně ověřoval, ale nejprve se zaměří na danou oblast a nechává jí prostor, aby sama stanovila, co je významné.⁵⁸

4.2 Postup zakotvené teorie

Metoda zakotvené teorie probíhá ve třech fázích. První etapou je sběr dat, který vede k teoretické nasycenosti kódů. V další části dochází ke kódování získaného materiálu, na jehož základě se vytvářejí základní kategorie tvořící proměnnou budoucí teorie. V poslední fázi se konstruuje teorie v podobě sady tvrzení o vztazích mezi proměnnými.⁵⁹ Všechny fáze jsou podrobně popsány v následující části.

Sběr dat

Šedřová uvádí, že sběr dat je s následnou analýzou úzce spjat. Nikde není dáno, od kolika respondentů a kolikrát musí výzkumník získat. Pohyb mezi sběrem dat, analýzou a psaním poznámek je definován cestou tam a zpět, která končí až tehdy, kdy jsou data teoreticky nasycena. To nastává v momentě, kdy získané údaje negenerují nové informace. To lze zjistit pouze průběžnou analýzou, která je při sběru dat velmi důležitá. Během průběžného kódování výzkumník opakovaně shromažďuje informace, aby vyplnil mezery. Dále provádí tzv. teoretické vzorkování, během kterého hledá další relevantní data, jež by rozvinula výslednou teorii.⁶⁰

Kódování

Kódování je základní analytickou metodou kvalitativního výzkumu a zakotvené teorie. Během kódování vlastně dochází k rozkladu získaných dat do indikátorů, které jsou následně zařazeny k náležícím konceptům. Indikátor je datový fragment, je to něco, co je reálně obsaženo ve výpovědích, v záznamech o chování, apod. - indikuje tedy výskyt obecněji definovatelného jevu. Obecná definice, neboli koncept, není přítomna v datech samotných,

---

57 ŠVARČEK, Roman, Klára, ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

58 STRAUSS, Anselm, Juliet, CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.

59 ŠVARČEK, Roman, Klára, ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

60 Ibidem

ale vnáší ji do nich sám výzkumník. Tyto koncepty jsou dále kategorizovány na základě nějakého jednotícího kritéria. Vzniklé kategorie jsou následně brány jako proměnné a představují základ budoucí teorie.⁶¹

Strauss a Corbinová mluví o třech úrovní kódování. Začíná se otevřeným kódováním, na které navazuje axiální kódování. V poslední fázi přichází na řadu kódování selektivní.

Otevřené kódování je založeno na označování a kategorizaci pojmů. Je zapotřebí rozebrat údaje na části a pečlivě prostudovat podobnosti a rozdíly. Díky tomu dochází výzkumník k novým objevům. V této fázi je důležité si neustále klást otázky a neustále data porovnávat. Na základě těchto postupů je každému fragmentu přiřazeno jméno, které reprezentuje konkrétní jev. Poté si výzkumník určí snadno definovatelné kategorie, jež jsou plněny příslušnými jevy. Závěrem jsou identifikované kategorie znovu pojmenovány, čímž jsou připraveny do další fáze.⁶²

Během **axiálního kódování** je úkolem výzkumníka složit získané údaje novým způsobem. Vytváří se tak spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi a získávají se kategorie hlavní. Zkoumaný jev je dále konkrétně umisťován vzhledem k jeho vlastnostem, kontextu, strategii jednání, interakci či důsledkům.⁶³

Selektivní kódování je poslední fáze. Je to velmi složitý proces, během kterého dochází k integraci všech dosavadních výsledků interpretace. Díky tomu výzkumník vytváří základní kostru příběhu zkoumaného jevu, až sestaví celý analytický příběh. Během selektivního kódování se určí centrální kategorie. K ní se skládají další hlavní kategorie a zkoumá se jejich vzájemná interakce. Tím vzniká sestavení cílené teorie a hypotéz.⁶⁴

Konstruování teorie

Během konstruování teorie dochází k uvedení proměnných do vzájemných interakcí. Říkáme tím, že určité podmínky vyvolávají určitý jev či že daný jev se odehrává v určitém kontextu. Konstruování teorie probíhá během celého výzkumu, zejména pak v průběhu

---

61 ŠVARÍČEK, Roman, Klára, ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

62 STRAUSS, Anselm, Juliet, CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.

63 Ibidem

64 Ibidem

selektivního kódování. Zakotvená teorie je propracovaná sada procesů, díky kterým výzkumník poznává jádro zkoumaného problému.⁶⁵

---

65 ŠEĎOVÁ, Klára. Designy kvalitativního výzkumu. *In Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007.

5 Vlastní analýza

Vlastní kvalitativní šetření pochází z rozboru výpovědí odborníků z oblasti náhradní rodinné péče na téma pěstounská péče na přechodnou dobu. Bylo osloveno 5 odborníků z různých profesních oblastí – dětský lékař a psycholog, pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, sociální pracovník a psycholog z organizace Amalthea⁶⁶, ředitelka organizace Šafrán dětem⁶⁷ a specialista na pěstounskou péči z organizace Latus⁶⁸. Podrobně jsou jednotlivé role pracovníků rozebrány v dalších částech diplomové práce. Původním záměrem bylo oslovit i pěstouny na přechodnou dobu, ale z důvodu jejich malého počtu se plán ukázal nerealizovatelný.

Data pro účely výzkumné sondy byla sbírána pomocí rozhovorů, které byly následně doslovně přepsány a podrobeny analýze. Respondenti se v nich vyjadřovali k pěstounské péči na přechodnou dobu, k důvodům jejího „zvýhodnění“ díky novelizaci zákona, i k samotné novele. Všechny otázky byly formulovány jako otevřené. Vstupní otázka byla zaměřena na popsání kompetencí odborníků a na jejich postoj k profesionalizaci pěstounské péče na přechodnou dobu. Další byly stimulující a podle potřeby byly zařazovány otázky reflektivní.

Všechny rozhovory byly podrobeny analýze dle principů zakotvené teorie. Soustavným rozbohem vznikly kódy, které byly dále rozřazeny do příslušných kategorií. Díky nim byla následně sestavena schémata zakotvené teorie podpořené několika zakotvenými tvrzeními.

Předmětem výzkumu je zmapovat, jak odborná veřejnost přistupuje k novelizaci zákona č. 359/1999 Sb, o sociálně-právní ochraně dětí. Dále bylo cílem zjistit, jaké jsou názory a postoje odborníků k pěstounské péči na přechodnou dobu, která byla novou právní úpravou zavedena do praxe jako profese. Dílčími cíli bylo rozpoznat, jaké má novela klady a nedostatky z hlediska legislativního, psychologického i sociálně právního. Z tohoto důvodu byla stanovena následující výzkumná otázka *„Jaké postoje k návrhu pěstounské péče na přechodnou dobu zaujímají odborníci?“* a podotázky:

---

66 Více informací na www.amalthea.pardubice.cz

67 Více informací na www.safrandetem.cz

68 Více informací na www.latusprorodinu.cz

- *Jaké legislativní výhody a jaká rizika přináší implementace návrhu tohoto systému do České republiky?*
- *Jaké realizační výhody a jaká rizika z nového modelu vyplývají?*
- *Jakým způsobem hodnotí nový model odborníci z psychologického hlediska?*

Analýza rozhovorů probíhala standardně dle metod kvalitativního výzkumu. Opakované pročitání, následné kódování a nacházení silných vztahů dalo vzniknout výsledné teorii. Respondenti odpovídali na stejné otázky, ale povaha výroků byla velmi rozmanitá. Odborníci vypovídali dle svých subjektivních zkušeností s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Každý z nich totiž zastupoval jinou roli. Jejich hodnocení pěstounské péče byly také různé povahy, přičemž jednotný názor z výpovědí nevyplynul. Některí respondenti ji hodnotili výrazně kladněji než ostatní. Většina z nich pěstounské péči na přechodnou dobu v teoretické oblasti fandí, ale při hodnocení praktické realizace jsou obezřetní, mají ambivalentní pocity.

Respondenti často srovnávali nevýhody ústavní péče s výhodami rodinné výchovy. Zamýšleli se nad tím, co je potřeba zajistit, aby pěstounská péče na přechodnou dobu fungovala a poskytla tak potřebným dětem kvalitní zázemí. Během rozhovorů došlo i na hodnocení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Odborníci se o ní většinou vyjadřovali neutrálně, pracovníci OSPOD ji hodnotili více negativně než ostatní. Většinou odborníci popisovali danou problematiku z psychologického hlediska. Stěžejní je pro ně tedy psychologický dopad pěstounské péče na přechodnou dobu na dítě.

Všechny rozhovory poskytly nosnou dávku informací na dané téma. Myslím si, že získaný materiál byl velmi hodnotný a odborníci se snažili pokrýt všechny důležité oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu. Kvalitativní analýza byla dobrou strategií pro zjištění jejich postojů.

5.1 Obsahově kategoriální analýza

Následující kapitoly jsou věnovány popisu kategorií, které byly objeveny během analýzy sebraných dat. Jsou zde popsána klíčová témata, kterým se odborníci na náhradní rodinnou péči v rozhovorech nejčastěji věnovali. Dále jsou doplněny o přímé výroky respondentů. Právě tyto kategorie dále posloužily k sestavení kauzálních vztahů a výsledných schémat kvalitativní analýzy dat.

5.1.1 Kategorie týkající se novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Příčiny změny

Do této kategorie jsou zařazeny výroky, které popisují situaci před zvýhodněním pěstounské péče na přechodnou dobu. Pěstounská péče je platná od 1. 6. 2006, ale jak říká jeden z respondentů: „*praktické využití bylo nedostatkem v zákoně znemožněno*“. Převládá také názor, že společnost byla zvyklá na vysoké procento dětí v ústavní péči, což vystihují následující výroky: „*celá společnost na to byla zvyklá, bralo se to jako nutné zlo*“ a „*vládla představa, že v ČR si situace nežadá žádnou změnu*“.

Charakteristika změn v přístupu k pěstounské péči na přechodnou dobu

Respondenti v tomto výzkumu často hovořili o tom, co novela zákona přinesla za změny v práci s rodinným systémem a doprovodnými službami. V obecném rámci se díky novele lépe definovalo to, kdo může být přechodným pěstounem, jaké musí mít kompetence a jakou musí projít přípravou. Někteří respondenti hovořili hlavně o přínosu pěstounské péče na přechodnou dobu pro dítě. Jako největší změnu pocíťovali dotazovaní hlavně to, že dítě vyrůstá v rodině místo v ústavu. Tudíž má pro sebe jednoho až dva lidi, kteří mu jsou neustále na blízku a naplňování jeho potřeb se děje ve větší míře než v ústavu. Nejčastěji byly charakterizovány změny těmito výroky: „*dítě má pro sebe jednoho dva lidi, kteří mu jsou nablízku, umožňují mu připoutat se, navázat důvěru, vztah*“, „*dítě je v rodině místo v ústavu*“, „*přijetí novely zaneslo i finanční ohodnocení pěstounů na přechodnou dobu (samotný institut už v tom zákoně dávno byl, to víme)*“. Někteří z dotazovaných upozornili i na komplikace, které s sebou novela přinesla. Jedná se hlavně o stížení práce Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníkům OSPOD přibýlo více papírování či musejí povinně svolávat případové konference.

Podmínky funkčnosti

Tématem, ke kterému se odborníci často vraceli, bylo stanovení takových podmínek, aby byla pěstounská péče na přechodnou dobu přínosem pro všechny zúčastněné subjekty. Patří sem všechny výroky o tom, na co je potřeba dávat při realizaci přechodné pěstounské

péče pozor, např. „umístění do PPPD musí být vždy indikováno, nesmíme umísťovat do PPPD bez rozmyslu a dalšího plánu, pak by se zvyšovalo riziko, že dítě bude zbytečně putovat z rodiny do rodiny“, „zásadní je kvalitní příprava, dostatek informací, dobrá služba doprovázení, která pomůže se vším, co se s tím konkrétním dítětem pak objeví za starosti“, apod. Respondenti přikládali velký důraz na empatii a dobrou spolupráci všech pracovníků, kteří do rodiny budou přicházet. Také cítili jako nutnost, aby společnost vyjadřovala pěstounům na přechodnou dobu náležitý respekt a uznání, neboť vykonávají psychicky i fyzicky náročnou práci. Převládá také názor, že je potřeba klást důraz na přípravu dětí i celé rodiny na přechod z péče do péče či do vlastní rodiny: „klást důraz na přípravu dítěte i rodiny na hladký přechod do jiného prostředí dle metodiky a doprovázející služby“, „služba podpory vlastních rodin je nezbytná“, „myslet hlavně na podporu vlastních rodin a neupínat se pouze k náhradní rodinné péči, ta má být až dalším krokem, když opravdu není způsob, jak pomoci vlastním rodičům, aby se starali a aby se starali o dítě dobře“.

Jako nejdůležitější faktor zajišťující optimální funkčnost pěstounské péče na přechodnou dobu odborníci shledávají individuální přístup k jednotlivým rodinám a jejich kvalitní přípravu: „musí být pečlivě individuálně posuzováno, např. to, jestli existuje reálný předpoklad, že se dítě vrátí do rodiny, nebo že půjde do adopce, případně že se u něho dá uvažovat o dlouhodobé PP“, „abychom nebrali do příprav všechny zájemce o PPPD, protože jich máme málo“, „hlavně v oblasti hodnocení vhodnosti kandidátů na pěstouny a jejich motivů“.

Stávající rizika a nedostatky

Většina respondentů cítí z pěstounské péče na přechodnou dobu v podobě, jakou stanovila novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, rozpaky. Stále jsou zde věci, které se musí sledovat a vyhodnocovat, jsou zde rizika, která výrazně ovlivňují fungování tohoto typu péče. Jako jednu z nevýhod vidí respondenti i „náročnost na koordinaci, náročnost na kvalifikaci a kompetence zúčastněných“. V této kategorii můžeme najít výroky, které upozorňují na různé ohrožující faktory, např. „nejsem schopna strávit, že role profesionálního pěstouna je 24 hodin denně a není možné zní vystoupit...u rodiče je to jasné, u profesionála nikoli“, „když budeme špatně vyhodnocovat situace dětí, např. dítě „uvízne“ v PPPD, protože o něj najednou rodiče projevují zájem, ale vzhledem ke svým podmínkám ho nemůžou převzít do péče - dítě v tu chvíli není ani právně volné pro adopci a zájem rodičů blokuje i možnost dlouhodobé PP“ nebo „příprava nebude zajištěna kvalitně, stejně tak

předvýběr“. Někteří respondenti upozorňovali na fakt, že pěstounská péče na přechodnou dobu není dobře přijímána společností, která má obavu, že se po zvýšení odměny pěstouna stanou hlavní motivací právě peníze. Pěstouni tak mohou získat pocit, že jejich energie je vynakládána špatným směrem, viz *„možná nechtěně vynakládaná energie na obhajobu toho, že dělají dobrou věc“*. Pracovníci OSPOD vidí jako stávající riziko ten fakt, že jim přibyla práce s byrokracií, mají méně času na přímou sociální práci s rodinami: *„pracovníci OSPOD jsou zahlceni, přetížení a budou jistě i pranýřováni. Není v jejich možnostech ručit v současné době za výborné výkony, není to v lidských silách“*. Největším problémem ovšem zůstává to, že se stále *„minimálně děti vrací do rodiny“*.

Hodnocení novely

Jedna z otázek byla koncipována tak, aby byl zmapován názor odborníků na samotné přijetí novely a na to, co by bylo jinak, kdyby nebyla přijata. Většinový odhad je takový, že by se *„pokračovalo ve změnách, které už byly nastartovány, i bez novely“*, *„i bez novely by se dalo v dobré práci pokračovat, je to o lidech, ne o zákonech“*. Stejně tak převládá názor, že by se pokračovalo v dosavadním nastaveném systému a *„proces ke snižování počtu dětí v zařízeních by trval ještě delší dobu“*. Názor pracovnice OSPOD se poměrně lišil od ostatních odborníků, neboť se domnívá, že *„by bylo více času na práci v terénu“*, *„PPPD by byla využívána minimálně, stejně jako nyní“* a *„děti by byly kvalitně chráněny, tak jako dříve – ne jako nyní“*. Je otázkou, zda je to dáno tím, že pracovníci OSPOD stojí na počátku realizace pěstounské péče na přechodnou dobu a jiných forem náhradní rodinné péče a potýkají se tak s jinými problémy než ostatní respondenti.

5.1.2 Kategorie týkající se dětí a rodiny

Cílová skupina pěstounské péče na přechodnou dobu

Jednou ze zásadních otázek pěstounské péče na přechodnou dobu je to, pro jaké děti je určena. Tato forma náhradní rodinné péče je specifická nejen svou krátkodobostí, ale i typem dětí, které jsou pro ni vhodné, u kterých má nejefektivnější uplatnění. Odborníci se jednohlasně shodují, že dává šanci nejmenším dětem, které *„by po narození putovaly do kojeneckých ústavů či dětských center“*. Nicméně je *„nutná pro starší děti, které musí být z rodiny ze závažného důvodu odebrány“*, například v případě týrání či zneužívání. Někteří

doufají, že je to „šance i pro velmi postižené děti pocítit domácí prostředí“. Důležité je, že dítě pro sebe bude mít jednoho člověka, který o něj bude pečovat, a má tudíž šanci naučit se správným vzorcům chování a vytvořit si jistou vazbu, která je zásadní pro další vývoj.

Popis pěstounů na přechodnou dobu

Dalším důležitým tématem je, kdo jsou to pěstouni na přechodnou dobu, čím se vyznačují lidé, kteří si chtějí vzít do péče dítě na krátkou dobu. Dle odborníků jsou „*lidmi na svém místě*“, kteří třeba „*pečovali o dítě v PP, které už je velké a na vlastní kůži s ním prožívali důsledky života v zařízení*“ nebo „*mají zázemí rodiny a cítí, že tohle je „práce“, kterou by chtěli a uměli dělat*“. Z odpovědí odborníků je znát, že tyto lidi respektují a váží si jich za takto záslužnou práci.

Odhadovaná motivace pěstounů na přechodnou dobu

Neméně důležitou je motivace lidí, kteří se chtějí stát pěstouny na přechodnou dobu. Během přijímání zákona se často hovořilo o finanční motivaci těchto pěstounů, vyjadřují se k tomu i odborníci, nicméně nepovažují finance za hlavní hnací sílu: „*snad i trochu finanční ohodnocení, které ale není nijak závratné za takhle velmi náročnou práci*“. Většinou však převládá názor, že hlavní motivací je láska k dětem a snaha pomoci, což shrnuje následující výrok: „*láska k dětem, snaha dělat smysluplnou práci, touha po naplnění z dobré práce s dítětem, z dobré péče o dítě, možnost pomoci dítěti, ale nemít dlouhodobý závazek (můžu skončit, když odevzdám dítě, nestarám se do dospělosti)*“. Během rozhovoru se však objevil i zajímavý názor, který se výrazně odlišuje od většiny a to ten, že budoucí pěstouni na přechodnou dobu „*hledají uplatnění na trhu práce*“.

Odhad budoucího vývoje dětí

Pěstounská péče na přechodnou dobu je pouze krátkodobým řešením situace dětí. Je proto důležité zamyslet se nad tím, co bude s dětmi po uplynutí přechodné lhůty. Většina odborníků se shodla na tom, že u každého dítěte to bude jiné dle jeho individuálního zájmu, nicméně každé dítě čeká další přechod do jiného prostředí, ať už do dlouhodobé pěstounské péče, do adopce či zpět do biologické rodiny. V každém případě je nutné podporovat biologické rodiny, o čemž vypovídá následující výrok: „*pokud nebudeme dobře podporovat*

vlastní rodiny, aby se dokázaly dobře postarat, budou děti, ty nejmenší, putovat více do adopce“. Podle odborníků je možné, že se „doba přechodná bude prodlužovat“.

Práce s biologickou rodinou

Podpora biologické rodiny se odborně nazývá sanace rodiny. Pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu je nezbytná, neboť cílem je navrátit dítě zpět k rodičům. Dle respondentů *„sanace rodiny je základ veškeré práce na poli péče ohrožené děti“, neboť „vlastní rodiče potřebují čas na to, aby vyřešili své vlastní starosti a problémy a mohli se dobře starat“.* Přesto však všichni respondenti cítí, že je to velmi problematická oblast. Tento postoj dokazují následující výroky: *„stále chybí“, „je nepovinná, tj. chyba, princip dobrovolnosti je nešťastný“, „selhávající rodiče nejsou motivováni, nejsou schopni pojmenovat své problémy (slovní zásoba, neobratnost v komunikaci), bez hrozby a pořádné podpory nefungují, případně nevydrží spolupracovat a plnit ujednané“, „setkávám se "neschopností rodiny k jakékoli akci i při ideálních podmínkách všeobecné pomoci okolí“.* Přesto nesmíme zapomínat, že podpora rodiny je pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu zásadní, neboť *„pokud nefunguje, nemá PPPD v mnoha případech takový smysl“.*

5.1.3 Kategorie týkající se odborníků na poli náhradní rodinné péče

Konkrétní role v pěstounské péči na přechodnou dobu

Cílem této diplomové práce je mapovat názory a postoje odborníků v oblasti náhradní rodinné péče na novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí v souvislosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Je proto důležité vědět, co tito lidé dělají, jaké jsou jejich zkušenosti a kompetence. Jeden z respondentů pracuje v neziskové organizaci jako doprovázející pracovník rodiny na přechodnou dobu a sám definuje svou činnost takto: *„napomáhám procesu, kdy do rodiny přichází dítě na přechodnou dobu a poté odchází do trvalé péče jiné rodiny nebo své vlastní“* a *„podílím se na tvorbě koncepčních a metodických principů pěstounské péče na přechodnou dobu ve spolupráci s pěstouny, krajským úřadem a MPSV“.* Další z respondentů popsal své kompetence takto: *„jako člověk pohybující se na poli péče o dítě v ústavním zařízení a v náhradních rodinách - tedy z úhlu pohledu své vlastní dvacetileté praxe v terénu v programech, které se soustřeďují*

na naplňování psychických potřeb dítěte umístěného v ústavních dětských zařízeních a náhradních rodinách“. Dále rozhovory poskytl dětský lékař, pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovník neziskové organizace, který přichází do „do těsného kontaktu s rodinou, která bude mít dítě v péči“.

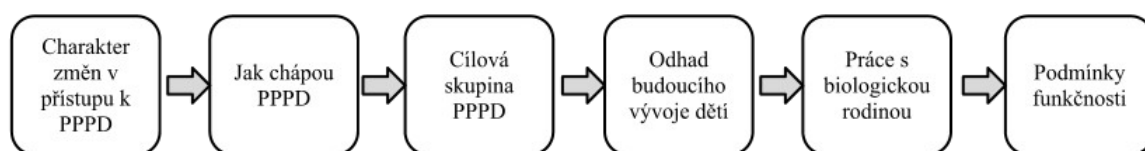
Jak chápou pěstounskou péči na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je v České republice prakticky realizována poměrně krátkou dobu, proto je nutné zamyslet se nad tím, co to vlastně je za formu náhradní rodinné péče. Odborníci se shodují, že je „lepší než péče ústavní“, přestože není „ideálním řešením“. Na jednu stranu je to „jedna z možných forem řešení situace dítěte“, která „rozšířila výběr při hledání nejlepší cesty k řešení“. Pokud se však podíváme na situaci z druhé strany, může ji někdo chápat jako „zdlouhavý a náročný proces, který je legislativně upraven, který řeší situaci dětí krátkodobě“. Nelze říct, jestli je pěstounská péče na přechodnou dobu institut vhodný pro každé dítě v tíživé situaci, ale je jednou z možností „prevence deprivace a traumatických zážitků, nebo alespoň možnost k jejich snižování“.

5.2 Konstrukce teorie

Výsledkem analýzy dat vyšly najevo vztahy, příčiny a následky, které tvoří jádro teorie celého výzkumu. V následující části je naznačeno, jak se spolu kategorie navzájem ovlivňují a působí na sebe. Tyto vztahy jsou lineární povahy a jeden prvek vždy vede k druhému, jedná se o podmíněné procesy příčin a následků. Takto vzniklé souvislosti určují výslednou teorii, která je prezentována v následujících částech práce.

5.2.1 Schéma č. 1

V prvním schématu, které vyplynulo z analýzy rozhovorů s odborníky na náhradní rodinnou péči, se objevuje vše, co ovlivňuje fungování pěstounské péče na přechodnou dobu.

Na pozici příčinných podmínek stojí změny, které přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Největší změnou je podle respondentů to, že jdou děti do rodiny místo do ústavu. V rodině pro sebe mají jednoho či dva lidi, kteří jsou mu na blízku a umožňují tak dítěti navázat se. To je jednoznačně velkým přínosem, neboť kolektivní výchova v ústavu nikdy nemůže dítěti nahradit bezpečí vlastní rodiny. Na druhou stranu se respondenti zmiňují i o záporných změnách, které novelizace přinesla. Jedná se hlavně o nepřiměřenou zátěž pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ti jsou stále zavaleni „papíry“, přestože díky doprovázení a povinnému uzavírání Dohod o výkonu pěstounské péče s neziskovými organizacemi jim i část práce ubylo. Pracovníci OSPOD nejvíce kritizují povinné svolávání případových konferencí a nutnost přesně dodržovat zákon, který je nepřipravený a některé věci stále nejsou jasné nebo nemají jednu interpretaci. Větší nároky jsou také kladeny na odbornost jednotlivých subjektů vstupujících do oblasti náhradní rodinné péče. To však nelze brát ani jako klad, ani jako zápor.

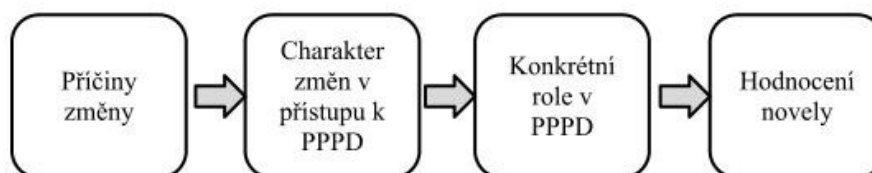
Jak odborníci popisovali změny v rámci novelizace ovlivnilo i jejich postoje k samotné definici pěstounské péče na přechodnou dobu. Většina respondentů nedokázala tuto formu péče přesně definovat. Popisovali ji jako institut, který je lepší než ústavní péče a který poskytuje dítěti bezpečnou náruč a láskyplné prostředí s plnou pozorností jedné či dvou osob. Podle odborníků je to dobrý způsob pro některé děti, které nemohou vyrůstat v přirozeném prostředí vlastní rodiny. Shodují se, že to nemusí být dobrým řešením pro všechny děti, tudíž to není ideální forma péče. Má tedy i své nevýhody. Jednou z nich je dle pracovníků OSPOD, že je to legislativně poměrně zdoluhavý proces, který však řeší situaci dítěte pouze krátkodobě. Na druhou stranu je to ale jediná možnost, jak zajistit péči o dítě v momentě, kdy neexistují ústavy, které by se tímto zabývaly.

Schéma dále zobrazuje úzky vztah mezi tím, jak odborníci definují pěstounskou péči na přechodnou dobu a tím, pro jaké děti je podle nich určená a jaký bude jejich další osud po uplynutí přechodné doby. Budoucnost dětí je ovlivněna prací s biologickou rodinou, neboť pěstounská péče na přechodnou dobu má poskytnout rodičům čas, aby si vyřešili svou náročnou životní situaci. Odborníci by tedy měli poskytnout biologické rodině potřebnou podporu. Většina dotazovaných předpokládá, že dítě bude putovat do jiného typu péče. Nejmenší děti více do adopce, ty starší potom do klasické pěstounské péče. Respondenti se domnívají, že minimum dětí se do původní rodiny opravdu navrátí. To je dáno hlavně tím, že je sanace rodiny nepovinná. Selhávající rodiče nejsou motivováni, nejsou schopni pojmenovat své problémy, bez hrozby a pořádné podpory nevydrží spolupracovat. Princip dobrovolnosti

je tedy velmi nešťastný. Odborníci se dále shodují, že i při plné podpoře nejsou některé rodiny schopny k jakékoliv změně či akci. Některé rodiny se nepodaří pro spolupráci ani nastartovat. Přesto je důležité, aby i tyto rodiny dostaly šanci a mohly zapracovat na své životní situaci, aby se dítě mohlo do rodiny navrátit.

Všechny výše zmíněné výpovědi v podstatě říkají, co je potřeba udělat pro to, aby pěstounská péče na přechodnou dobu fungovala. Děti musí být do pěstounské péče na přechodnou dobu umířovány vždy s rozmyslem a se stanoveným dalším plánem, aby zbytečně neputovalo z rodiny do rodiny. Také je nutné soustředit se na podporu vlastních rodin a neupínat se na náhradní rodinnou péči, která má být až dalším krokem, když už není jiná možnost jak rodině pomoci, aby fungovala. Velmi zásadní podmínkou funkčnosti je kvalitně odvedená příprava pěstounů, ale i dětí. Na jedné straně je důležitá příprava zájemců o pěstounskou péči, aby dostali plnohodnotné informace a mohli se tak na svou roli připravit. Na druhou stranu je nutné připravit i děti na příchod do rodiny či na přechod do jiné péče. Je nutné vše pečlivě individuálně posuzovat, abychom se vyhnuli možným úskalím.

5.2.2 Schéma č. 2

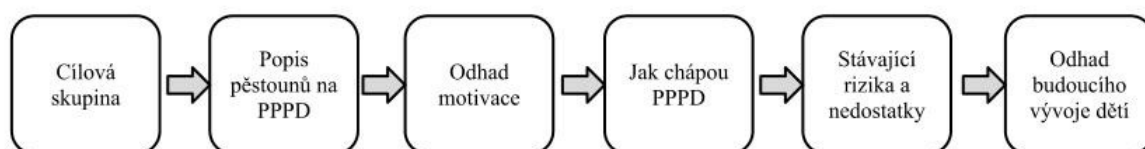

Pěstounská péče na přechodnou dobu existuje v našem zákoně od roku 2006, ale byla nedostatkem v zákoně prakticky znemožněna. Celá společnost byla na špatnou situaci zvyklá, vysoký počet dětí v ústavech bylo bráno jako nutné zlo. Mezi lidmi vládla představa, že si situace nežadá žádnou změnu. Většina odborníků však tento stav otevřeně kritizovala, což bylo jedním z impulzů pro vznik novely zákona. Hlavním smyslem změny je to, že dítě jde místo do ústavu do rodiny, která mu poskytuje individuální péči dle jeho potřeb. To v něm vyvolává pocit bezpečí a je pro něj jednodušší navázat s pěstouny důvěrný vztah. Nově jsou pěstouni za svou práci finančně odměněni. S přijatými změnami se také zvýšily nároky na všechny subjekty, kteří se podílejí na práci s rodinným systémem. Pěstouni na přechodnou dobu prochází složitou přípravou, které předchází jejich diagnostika. Proto je nutné spolupracovat s psychologem. Také je potřeba mít vyškolené lektory, kteří zajistí kvalitní

přípravu, abychom do evidence nezařazovali nevhodné zájemce. Pro tyto účely se musí vytvořit koncepční a metodické principy pěstounské péče na přechodnou dobu ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí a krajských úřadů. Protože do pěstounské péče na přechodnou dobu přicházejí i děti z ústavních zařízení, je potřeba zavést programy, které se soustřeďují na naplňování psychických potřeb těchto dětí. Důležité je připravit děti na přechod z péče do péče. S rodinou i nadále spolupracují pracovníci OSPOD, kteří zpracovávají individuální plán péče o dítě a kteří vyhodnocují situaci rodiny. Novinkou jsou tzv. doprovázející pracovníci, kteří jsou v těsném kontaktu s rodinou a napomáhají jim se vzniklými situacemi.

Každý pracovník vidí trochu jiné klady a zápory novely zákona. Je to ovlivněno hlavně tím, v jaké fázi s rodinou a dítětem pracuje a na jakých procesech se podílí. Z výzkumu vyplývá, že nejvíce skeptičtí jsou pracovníci OSPOD, poté dětský psycholog a pracovník zajišťující přechod dítěte z ústavu do péče. Nejvíce optimističtí jsou v této oblasti doprovázející pracovníci. Obecně se respondenti shodují na tom, že bez novely by se pokračovalo v zažitém systému. Některé změny však byly nastartovány před zavedením novely, takže by se v nich dle odborníků pokračovalo, i když by postupovaly pomaleji. Zapálení jedinci by se i nadále snažili pokračovat v dobré práci. Oproti tomu pracovníci OSPOD hodnotí novelu více negativně – bez novely by měli více času na práci v terénu, nebyli by tolik ve stresu z přetížení. Domnívají se, že by děti byly kvalitně chráněny, ne jako nyní. Také si myslí, že by pěstounská péče na přechodnou dobu byla využívána minimálně stejně jako teď.

5.2.3 Schéma č. 3

Další schéma vyplývající z kauzálních vztahů ve výpovědích respondentů se zaměřuje hlavně vliv cílové skupiny pěstounské péče na přechodnou dobu na osobnost pěstounů. A právě pěstouni ovlivňují to, jak je přechodná pěstounská péče chápána a jaká jsou současná rizika a nedostatky implementace novely zákona.

Pěstounská péče na přechodnou dobu dává šanci nejmenším dětem, které by po narození putovaly do kojeneckého ústavu či dětského centra. Měla by však být i příležitostí pro starší děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své rodině, např. z důvodu týrání či zneužívání. V ideálním případě by měla poskytnout zázemí i postiženým dětem či sociálně handicapovaným dětem, které mají jinak minimální šanci pocítit domácí prostředí. Pěstouni by tudíž měli být lidmi na pravém místě, s dostatkem energie, se zázemím vlastní rodiny, aby mohli vykonávat takto náročnou práci. Dítě, které do pěstounské péče na přechodnou dobu přichází, si s sebou často nese traumatické zážitky – ať už z odloučení od matky, či z nelehkých životních situací. Přichází často s poškozenou duší a potřebuje, aby „nová osoba“ stabilně a předvídatelně reagovala na jeho potřeby a poskytla mu láskyplné prostředí. Z toho je zřejmé, že výkon pěstounské péče na přechodnou dobu není nic lehkého. Proto je dalším bodem schématu odhadovaná motivace pěstounů. Otázku „*Proč by si někdo bral dítě na pár měsíců, když mu ho mohou kdykoliv odebrat?*“ si pravděpodobně položili všichni, co se zajímají o náhradní rodinnou péči. Dle odborníků jsou motivace různé. Někteří mohou hledat uplatnění na trhu práce a finanční podporu z důvodu nezaměstnanosti. Jiní hledají v roli pěstouna na přechodnou dobu seberealizaci, snahu o uspokojení vyšších potřeb. Mohou vidět v této práci smysl a mohou chtít předcházet deprivaci dětí z pobytu v ústavní péči. Je také možné, že chtějí mít možnost pomáhat dětem, ale bez dlouhodobého závazku – mohou dítě „odevzdat zpět“, nestarají se do dospělosti. Zůstává ale otázkou, zda by takto formulované motivace naplnily cílovou skupinu, tj. zda má postižené dítě šanci dostat se do pěstounské péče na přechodnou dobu, pokud bude reálná motivace pěstounů založena na většinou abstraktních pojmech a pocitech. Také je otevřeným tématem to, zda by finanční ohodnocení a uplatnění na trhu práce mohly být dostatečným impulsem pro to, aby si pěstoun vzal dítě, které bude potřebovat více péče.

Přestože odborníci v teoretické oblasti popisují pěstounskou péči na přechodnou dobu velmi idealisticky, vlastní definice zůstává nejasná. Na jednu stranu ji popisují jako šanci pro děti různého věku a různých dispozic, na tu druhou se shodují na to, že není ideální pro každé dítě a že řeší situaci dítěte pouze krátkodobě. S tím souvisí další bod schématu, který popisuje stávající rizika a nedostatky. Většina respondentů vidí v takto zavedené pěstounské péči na přechodnou dobu spoustu úskalí. Jak již bylo řečeno, je důležité dbát na kvalitní přípravu a mít definovány kompetence pěstounů na přechodnou dobu. Může se však stát, že přípravou budou procházet lidé, jejichž motivace bude čistě finanční. Z důvodu nedostatku zájemců budou právě tyto lidé přijímáni jako pěstouni na přechodnou dobu a je otázkou, jak kvalitně by mohli takto náročnou práci odvádět za poměrně malou částku peněz.

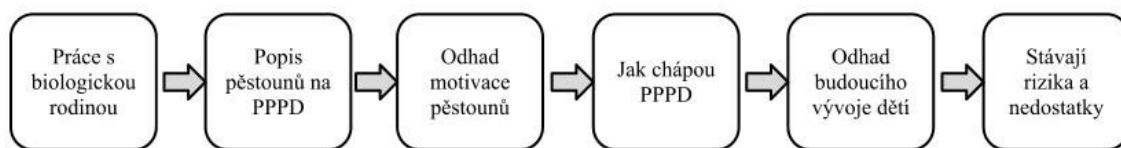
Důležité je také správně vyhodnotit situaci dítěte. Může se stát, že dítě „uvízne“ v pěstounské péči na přechodnou dobu, protože o něj rodiče projevují zájem, ale vzhledem ke svým podmínkám si ho nemohou vzít do péče. Dítě tak nebude právně volné k adopci a zájem rodičů znemožní i dlouhodobou pěstounskou péči. Může také nastat stagnace v hledání jiných forem náhradní rodinné péče.

Značná úskalí pocítují i pracovníci OSPOD, kteří se cítí být zavalení prací. Díky novele zákona musí vyplňovat více papírů a nezbývá jim čas na přímou sociální práci, tedy čas na děti a jejich rodiče. Z toho důvodu nemohou pracovníci pružně reagovat na potřeby dětí.

S příchodem novely a „znovuzavedením“ pěstounské péče na přechodnou dobu se zvýšily nároky na koordinaci, na kvalifikaci a kompetence zúčastněných. Role pěstouna na přechodnou dobu není v současnosti díky medializaci přijata velkou částí populace a pěstouni musejí často vynakládat energii navíc, aby obhájili, že dělají dobrou věc.

S tím úzce souvisí další osud dětí, protože aby se mohly vrátit do původní rodiny, bude potřeba vynaložit spoustu úsilí a zaměřit se na spolupráci všech subjektů náhradní rodinné péče. Cílem je předejít zbytečnému umístění dětí do ústavních zařízení a nabídnout jim láskyplnou péči v bezpečném prostředí. Abychom tyto cíle naplnili, je nutné systém dlouhodobě sledovat a poté ho správně vyhodnotit. V současné době jsou ale praktické zkušenosti s tímto typem pěstounské péče minimální, takže nemají velkou vypovídající hodnotu.

5.2.4 Schéma č. 4

Vlastní rodiče dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu opouští dítě často z důvodu nezralosti, bezradnosti, studu či viny. Je hodně důležité, aby rodina dostala šanci dostat se z náročné životní situace a mohla tak své děti vychovávat sama. Ne vždy se podaří rodině ke změně nastartovat a ani výsledek snažení není jistý. Podpora rodin je pro pěstounskou péči na přechodnou dobu ale zásadní, protože bez ní nemá takový smysl.

Pěstouni by měli být připraveni jak na přechodnost poskytované péče, tak na děti z různého prostředí s různým stupněm „poškození“. Měli by to být uvědomělí lidé, kteří mají zkušenosti s výchovou dětí. V ideálním případě by se v minulosti už o dítě v pěstounské péči starali a na vlastní kůži s ním prožívali důsledky ústavního zařízení. Jejich motivace by tudíž dle respondentů neměla být čistě z potřeby pomáhat, ale měli by se snažit pochopit, jak dítěti efektivně v krátké době pomoci. Měli by mít tudíž jasnou představu o tom, jak taková pomoc vypadá a co za ní stojí. Jejich snahou by mělo být předcházení deprivace z důsledku náročné životní situace a odtržení od vlastní rodiny.

Tyto faktory mají vliv na vlastní chápání odborníků pěstounské péče na přechodnou dobu jako institutu, který má za úkol zajistit dostatečnou péči pro některé děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Tento typ náhradní rodinné péče by měl dle respondentů v dítěti budovat pocit, že je důležité, jedinečné a že ono samo stojí za to, aby někdo přišel a pomohl mu, pochoval ho, věnoval se mu. Tím pěstoun pomůže snížit následky deprivace a traumatických zážitků.

Práce s biologickou rodinou, samotný pěstoun a jeho motivace společně ovlivňují budoucí vývoj dítěte. Protože pokud nebudeme dobře podporovat vlastní rodiny, budou děti více putovat do adopce. Pokud nebude kvalitně vedena příprava pěstounů na přechodnou dobu, budou děti střídát rodiny zbytečně často. Je tedy nutné chápat pěstounskou péči na přechodnou dobu a s ní související subjekty komplexně, abychom se vyhnuli rizik, která by zapříčinila nefunkčnost celého systému.

5.3 Klíčový problém – budoucí vývoj dětí v pěstounské péči na přechodnou dobu

Za centrální kategorie tohoto šetření je považována kategorie „Odhad budoucího vývoje dětí“. Kategorie je pro analýzu a interpretaci výsledků klíčová, neboť se objevuje téměř ve všech schématech vzniklé teorie. Je spjatá s kategorií „Jak chápou PPPD“. Chápání pěstounské péče na přechodnou dobu i budoucí vývoje dětí nedokázali odborníci přesně specifikovat. Jedná se tedy o oblasti, které nejsou v současném systému dostatečně propracovány a názory na ně se značně liší dle konkrétního působení jednotlivých pracovníků v oblasti náhradní rodinné péče.

S kategoriemi úzce souvisí i kategorie „Stávající rizika a nedostatky“. Jsou na sobě závislé, neboť budoucí vývoj úzce souvisí s tím, jak budeme rizikům předcházet. Z výpovědí

respondentů vyplývá, že práce s biologickou rodinou, která je zásadní pro návrat dítěte do rodiny, je v současné době hlavním rizikovým faktorem.

Následující kauzální model ukazuje postavení centrálních kategorie vzhledem k ostatním kategoriím:

5.4 Formulace zakotvených tvrzení

Z výše uvedené teorie vyplývá několik tvrzení, která obsahují klíčové prvky pěstounské péče na přechodnou dobu dle pohledu odborníků. Tvrzení představují příčiny a následky jevů souvisejících s tímto typem náhradní rodinné péče. Jejich shrnutí je závěrečným krokem této kvalitativní analýzy a představuje jádro analyzované problematiky.

5.4.1 Zakotvené tvrzení č.1

Názory na pěstounskou péči na přechodnou dobu se liší dle konkrétní role pracovníka v oblasti náhradní rodinné péče.

Při aplikaci pěstounské péče na přechodnou dobu spolupracuje velké množství odborníků. Jedná se o pracovníky ústavních zařízení, ze kterých dítě odchází. Ti spolupracují se zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a s dětskými psychology. V tomto poli

působnosti se angažují také neziskové organizace, které pomáhají dítěti překonat náročný přechod z péče do péče a pomáhají mu i celé rodině s adaptací na novou situaci. Zároveň sem vstupují další subjekty z neziskového sektoru, které rodinu doprovází a podporují ji při výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu. Dále do oblasti náhradní rodinné péče zasahují právní subjekty, subjekty místní samosprávy a ministersta.

Většina odborníků pěstounské péči fandí, ale jsou obezřetní a netroufají si zatím hodnotit její dlouhodobé dopady. Z výzkumu vyplynulo, že ti pracovníci, kteří stojí u počátku realizace pěstounské péče, jsou více skeptičtí. Naopak odborníci z neziskového sektoru, kteří zajišťují rodinám podporu, mají tendenci tento typ péče více obhajovat než ostatní. Je to dáno tím, že například pracovníci OSPOD, kteří zprostředkovávají pěstounskou péči na přechodnou dobu, vidí více realizačních rizik. Jedním z nich je například to, že řeší situaci dítěte pouze krátkodobě, tudíž do několika měsíců budou muset opět posuzovat stejný případ.

Nelze tedy jednoznačně říct, zda jsou odborníci na náhradní rodinnou péči za jedno v posuzování pěstounské péče na přechodnou dobu. Názory na ni se liší dle zaměření odborné práce, ale i dle osobnostního nastavení jednotlivých pracovníků.

5.4.2 Zakotvené tvrzení č.2

Práce s biologickou rodinou významně ovlivňuje budoucí vývoj dítěte v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Podpora rodiny odborně nazývána sanace je klíčová pro další vývoj dítěte. Cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je poskytnout dítěti krátkodobý „azyl“, než se vyřeší komplikovaná situace v rodině, kvůli které v ní nemůže být. Bez fungující sanace rodiny tedy nemá pěstounská péče na přechodnou dobu dostatečný smysl. Nicméně dle odborníků je podpora nefunkční rodiny velmi složitá a ne vždy se daří ji realizovat. Důvodů je dle odborníků více. Tím nejzásadnějším je dle mého názoru to, že se často jedná o mnohoproblémové rodiny, které zažívají rodinné krize generace za generacemi. Je tedy těžké je motivovat ke změně a je také náročné tuto změnu udržet. Na tom se shodují i oslovení odborníci.

5.4.3 Zakotvené tvrzení č.3

Návrat dítěte zpět do vlastní rodiny je klíčovou podmínkou funkčnosti.

Podmínek funkčnosti pěstounské péče na přechodnou dobu je více, ale tou nejzásadnější je dle výsledků výzkumu právě návrat dítěte do rodiny. Pěstounská péče na přechodnou dobu tedy byla zavedena pro to, aby dítě nemuselo do ústavního zařízení a mohlo se po čase vrátit zpět do rodiny. Dle odborníků se ale do rodiny fakticky vrátí minimum dětí. Do popředí se tak dostává dilema, zda je pro dítě lepší krátkodobý pobyt v různých pěstounských rodinách a přechody z péče do péče, nebo zda je lepší, aby dítě vyrůstalo v ústavním zařízení se stálým zázemím.

5.4.4 Zakotvené tvrzení č. 4

Budoucnost dítěte po uplynutí přechodné doby je významným rizikovým faktorem současného systému pěstounské péče na přechodnou dobu.

Vývoj dítěte po uplynutí přechodné doby by měl pokračovat v biologické rodině. Z výzkumu ovšem vyplynulo, že návrat dítěte zpět do rodiny je velmi nepravděpodobný z důvodu často neefektivní sanace rodiny. Nejistá budoucnost dítěte po odchodu z pěstounské péče na přechodnou dobu se tudíž jeví jako stávající nedostatek současného systému. Je proto důležité ho dlouhodobě sledovat a vyhodnotit, abychom mohli pěstounskou péči na přechodnou dobu maximálně využívat.

5.5 Reflexe výzkumů

Tato kapitola slouží ke zhodnocení průběhu a povahy vlastního šetření. Analýza rozhovorů probíhala standardně dle metod kvalitativního výzkumu. Opakované pročitání, následné kódování a nacházení silných vztahů dalo vzniknout výsledné teorii. Respondenti odpovídali na stejné otázky, ale povaha výroků byla velmi rozmanitá. Odborníci vypovídali dle svých subjektivních zkušeností s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Každý z nich totiž zastupoval jinou roli. Jejich hodnocení pěstounské péče byly také různé povahy, přičemž jednotný názor z výpovědí nevyplýval. Některí respondenti ji hodnotili výrazně kladněji než ostatní. Většina z nich pěstounské péči na přechodnou dobu v teoretické oblasti fandí, ale při hodnocení praktické realizace jsou obezřetní, mají ambivalentní pocity.

Respondenti často srovnávali nevýhody ústavní péče s výhodami rodinné výchovy. Zamýšleli se nad tím, co je potřeba zajistit, aby pěstounská péče na přechodnou dobu fungovala a poskytla tak potřebným dětem kvalitní zázemí. Během rozhovorů došlo

i na hodnocení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Odborníci se o ní většinou vyjadřovali neutrálně, pracovníci OSPOD ji hodnotili více negativně než ostatní. Většinou odborníci popisovali danou problematiku z psychologického hlediska. Stěžejní je pro ně tedy psychologický dopad pěstounské péče na přechodnou dobu na dítě.

Všechny rozhovory poskytly nosnou dávku informací na dané téma. Myslím si, že získaný materiál byl velmi hodnotný a odborníci se snažili pokrýt všechny důležité oblasti pěstounské péče na přechodnou dobu. Kvalitativní analýza byla dobrou strategií pro zjištění jejich postojů.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřuje na nově zakotvený institut pěstounské péče na přechodnou dobu. Problematika je uvedena teoretickými východisky náhradní rodinné péče. Zabývám se zde hlavně teorií attachementu a psychickou deprivací, které jsou pro tuto oblast klíčové, neboť dítě často přichází do pěstounské péče na přechodnou dobu deprivované a s poruchou vazby k pečující osobě.

Pěstounská péče na přechodnou dobu je v zákoně České republiky od roku 2006, přesto nebyla v rámci náhradní rodinné péče realizována. To by měla změnit novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí č.401/2012 Sb., které je věnována další část práce. Novelizace přináší změny v oblasti náhradní rodinné péče a zvýhodňuje pěstounskou péči na přechodnou dobu oproti péči ústavní. Přesto je nutné se podrobně věnovat jejím specifickým aspektům, aby mohla fungovat v zájmu dítěte a rodiny. Jednotlivé kapitoly se věnují pěstounské péči na přechodnou dobu od procesu přípravy pěstounů a dětí, přes zprostředkování péče až k doprovodným službám. Nechybí ani kapitola o péči po uplynutí přechodné doby.

Teoretická část je obohacena zahraničními zkušenostmi s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Pro účely práce byly vybrány tyto země: Slovensko, Holandsko a Velká Británie. Tyto státy mají podobný systém pěstounské péče na přechodnou dobu, ze kterého můžeme do budoucna čerpat hodně inspirace.

Diplomová práce měla za cíl zjistit postoje odborníků k pěstounské péči na přechodnou dobu a zaměřit se na její silné a slabé stránky. Kvalitativní sonda poskytla hlubší pohled na to, jak je pěstounská péče na přechodnou dobu odborníky vnímána. Z jejich výpovědí vyplynulo několik kauzálních vztahů mezi jednotlivými aspekty. Z výsledků je patrné, že odborníci jsou v otázce pěstounské péče na přechodnou dobu rozpačití. V teoretických otázkách jí fandí, ale protože praktické zkušenosti jsou zatím minimální, neodvažují se jí příliš hodnotit. Její poslání cítí všichni stejně – poskytnout dítěti, které nemůže vyrůstat ve své rodině, láskyplné a bezpečné zázemí v rodině náhradní. Většina však cítí jisté rozpaky v otázkách realizace a fungování.

Z výzkumu vyplynulo, že pro fungování pěstounské péče na přechodnou dobu je klíčová práce s biologickou rodinou. Dítě by se uplynutí přechodné doby mělo vrátit zpět k rodičům do fungujícího prostředí. Zde ale narážíme na obrovské realizační úskalí. Většina odborníků se shoduje, že sanace rodiny je často neefektivní. Rodinám se většinou nedaří překonat životní krizi a změnit svůj styl života natolik, aby mohly v bezpečí a lásce

vychovávat své děti. Pokud potomek nepůjde zpět do rodiny, bude putovat z krátkodobé péče do dlouhodobé. Pěstounská péče na přechodnou dobu tak vytváří jakýsi předstupeň. Myslím si ale, že v takových případech postrádá smysl a stává se tak zbytečným papírováním navíc.

Její smysl vidím více v případech, kdy novorozenec nemůže zůstat v péči matky a musí putovat do kojeneckého ústavu. Zde by pěstoun na přechodnou dobu poskytl dítěti otevřenou náruč a neustálou pozornost do doby, než by se pro něj našlo dlouhodobé řešení – klasická pěstounská péče či adopce. Předcházelo by se tak deprivaci z neuspokojených potřeb a dítě by bylo schopné vytvořit si zdravou jistou vazbu k druhému člověku, což by na jeho vývoj mělo zásadní kladné dopady.

Je tedy důležité, aby se situace každého dítěte vyhodnocovala individuálně a aby to pěstounské péče na přechodnou dobu putovaly hlavně ty děti, pro které je potřeba najít novou náhradní rodinu, která by mu poskytovala dlouhodobě péči. Myslím si, že je dobře, že se v České republice tato forma péče poskytuje, neboť rozšířila možnosti péče o ohrožené děti. Zatím u nás nefunguje dlouho, takže praktické zkušenosti jsou minimální a nelze dělat závěry o její kvalitě. S postupem času bude určitě zapotřebí systém po dlouhodobém sledování vyhodnotit a upravit ve prospěch dětí i pěstounských rodičů, aby se všem dostalo takové péče, jakou si zaslouží.

RESUMÉ

Tato diplomová práce zkoumá pěstounskou péči na přechodnou dobu v České republice pohledem kvalitativního výzkumu. Jejím cílem je zmapovat postoje odborníků k této formě péče a zjistit, jak vnímají její silné a slabé stránky v různých oblastech.

První kapitola je věnována teoretickým východiskům péče o ohrožené děti. Je zde popsána historie náhradní rodinné péče v souvislosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Další kapitola popisuje už samotnou pěstounskou péči na přechodnou dobu a jednotlivé její specifické aspekty. Je zde popsán proces od zprostředkování péče přes přípravu zájemců až ke službě doprovázení. Ukázkou zahraničních zkušeností s tou oblastí prezentuje další kapitola. Praktická část představuje výsledky vlastního kvalitativního šetření. Metodou zakotvené teorie byly analyzovány rozhovory s odborníky na náhradní rodinnou péči. V kapitolách shrnující tuto sondu jsou popsány výsledné kategorie a vztahy mezi nimi, což tvoří základ pro výslednou teorii.

Abstract

Presented thesis analyzes the system of temporal foster care in Czech Republic using qualitative methods. It aims at understanding the attitudes of experts towards this form of care and its strength and weaknesses.

First chapter focuses on theoretical background of caring for children in danger and describes its historical development. Next, the institute of foster care is thoroughly analyzed. I describe the whole process from identifying of potential foster parents, their preparation and support during their assignments. I also compare the experience from abroad.

In the second part, I present the results of my qualitative research. Using methods of grounded theory I analyze interviews with various experts on foster care and present my conclusion based on their answers.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BUBLEOVÁ, Věduna, Jiří KOVAŘÍK, Hana PAZLAROVÁ a Renata JANÍČKOVÁ. *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. 2002.

BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011, 1 CD-ROM. ISBN 978-80-87455-01-2.

ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika přípravy k pěstounství*. 1. vyd. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. ISBN 978-80-904801-4-8.

ČERNÁ, Ria a David SVOBODA. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. 1. vyd. Pardubice: Amalthea o.s., 2011. ISBN 978-80-904801-0-0.

DENZIN, Norman, Yvonne, LINCOLN. *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousands Oaks: SAGE Publications, 2005. ISBN 0-7619-2757-3.

FLICK, Uwe, Ernst von, KARDOFF, Ines, STEINKE. *A companion to qualitative research*. London: SAGE Publications, 2004. ISBN 0-7619-7374-5.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 2. vyd. Praha: Portál, 1995, 108 s. ISBN 80-717-8058-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. Typologie následků psychické deprivace. *Psychiatrie*. 1997, č. 2. Dostupné z: http://vzd.cz/sites/default/files/Typologie_nasledku_psychicke_deprivace.pdf

STRAUSS, Anselm, Juliet, CORBINOVÁ . *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠEĎOVÁ, Klára. Designy kvalitativního výzkumu. *In Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára, ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VRTBOVSKÁ, Petra. O ztraceném dítěti: attachment, poruchy attachmentu a léčení. Praha: Natama, 2010, 120 s. ISBN 978-80-86620-20-6.

VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 2011. ISBN 978-80-87455-09-8.

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte. In: 359. 1999.

Elektronické dokumenty:

AMALTHEA O.S. *Pro zájemce o pěstounskou péči*. StudioPress, 2010. Dostupné z: http://www.amalthea.pardubice.cz/projekty/ostatni/nrp_systemova_zmena/nove%20formy%20pestounske%20pece_web.pdf

Projekt Kakanien.info. *Díl první - O právu osobním* [online]. 2006 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: <http://www.kakanien.info/Show.aspx?ID=3416&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Sněmovna rozhodne o další podobě péče o ohrožené děti. In: ZPRÁVY.ROZHLAS.CZ [online]. 30. října 2012 [cit. 2012-11-28]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/snemovna-rozhodne-o-dalsi-podobe-pecce-o-ohrozene-deti--1129856

Vytvoření standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí pro pověřené osob. Evropský sociální fond v ČR[online]. 2012 [cit. 2013-01-03]. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/zakazky/vytvoreni-standardu-kvality-socialne-pravni-ochrany-deti-pro-1>

Zrušený předpis č. 69/1952 Sb. Zákon o sociálně právní ochraně mládeže. Zákony pro lidi [online]. 2010, 2.1.2013 [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-69#f3289144>

PŘÍLOHY

Rozhovor č. 1 – sociální pracovník a psycholog z o.s. Amalthea

1. Z jakého úhlu pohledu si připadáte kompetentní v problematice pěstounské péče na přechodnou dobu?

Nejsem si jistá, že úplně rozumím otázce. Ale pokud se jedná o zkušenosti s touto oblastí – jsem v roli doprovázejícího pracovníka rodiny na přechodnou dobu. Tedy napomáhám procesu, kdy do rodiny přichází dítě na přechodnou dobu a poté odchází do trvalé péče jiné rodiny nebo své vlastní. Zároveň se podílím na tvorbě koncepčních a metodických principů pěstounské péče na přechodnou dobu ve spolupráci s pěstounky, krajským úřadem a MPSV.

2. Co si myslíte o pěstounské péči na přechodnou dobu?

Pěstounská péče na přechodnou dobu je institut, jehož praktické využití zde bylo nedostatkem v zákoně znemožněno. To novela nyní mění a to dává šanci zvláště těm nejmenším dětem, které by po narození putovaly do kojeneckých ústavů či dětských center místo do rodin. A někdy vlastní rodiče potřebují čas na to, aby vyřešili své vlastní starosti a problémy a mohli se dobře starat. Nebo se to potřebují učit. A právě v těchto případech je přechodka tím nejlepším řešením právě pro dítě. Čeká na mámu a tátu – vlastní či definitivní náhradní – v náručí, v bezpečí, v láskyplném prostředí, s plnou pozorností jedné či dvou blízkých osob.

PPPD je nutná také pro starší děti, které musí být z rodiny ze závažného důvodu náhle odebrány a je třeba pro ně najít jiné trvalé umístění – např. v případě týrání či zneužívání. Místo do ústavu jdou do rodiny, která je na to připravena a umí pracovat s traumatem dítěte, umí základy krizové intervence. Umístění do PPPD musí být vždy indikováno, nesmíme umísťovat do PPPD bez rozmyslu a dalšího plánu, pak by se zvyšovalo riziko, že dítě bude zbytečně putovat z rodiny do rodiny.

3. Jaké výhody a nevýhody podle Vás pěstounská péče na přechodnou dobu přináší?

Dítě má pro sebe jednoho dva lidi, kteří mu jsou nablízku, umožňují mu připoutat se, navázat důvěru, vztah. Nevýhodou pro dítě je to, že vůbec musí ze své rodiny, PPPD není ideální řešení, ale je lepší než řešení ústavní.

Pro systém NRP je výhodou stále to, že dítě je v rodině místo v ústavu, nevýhodou je náročnost na koordinaci, náročnost na kvalifikaci a kompetence zúčastněných

Pokud jsou pěstouni dobře připraveni a vnímají PPPD jako službu dítěti, je pro ně PPPD naplněním, zároveň je těžké zvládnout ztrátu, která se k tomu pojí, ale je nutná pro to, aby se dítě mohlo navázat, to je základ všeho..

4. Co podle Vás vede pěstouny k péči na přechodnou dobu?

Láska k dětem, snaha dělat smysluplnou práci, touha po naplnění z dobré práce s dítětem, z dobré péče o dítě, možnost pomoci dítěti, ale nemít dlouhodobý závazek (můžu skončit, když odevzdám dítě, nestarám se do dospělosti)

5. Co si myslíte o sanaci rodiny, která by měla ve většině případů paralelně probíhat?

Předně bych tuto službu ráda nazývala jinak – jedná se o podporu pro dítě a rodinu, označení sanace má negativní konotaci, klienti tomu nerozumí, bylo by dobré tento pojem opustit. V rámci PPPD je služba podpory vlastních rodin nezbytná, pokud to nefunguje, nemá PPPD v mnoha případech takový smysl (vyjma adoptování dětí původně umístěných v PPPD). Tedy je třeba myslet hlavně na podporu vlastní rodina a neupínat se pouze k náhradní rodinné péči, ta má být až dalším krokem, když opravdu není způsob, jak pomoci vlastním rodičům, aby se starali a aby se starali o dítě dobře.

6. Pokuste se odhadnout, co bude většinově následovat po uplynutí přechodné doby?

Nemyslím si, že se dá na tuto otázku odpovědět, u každého dítěte to bude jiné a to je dobře, protože to bude dle jeho zájmu. Pokud nebudeme dobře podporovat vlastní rodiny, aby se dokázali dobře postarat, budou děti, ty nejmenší, putovat více do adopce. Ty starší pak do dlouhodobé pěstounské péče. Naše priorita ale musí být stále to, aby děti vyrůstaly doma, se svými rodiči, nebo alespoň v širší rodině. Až pak případně v náhražce, a až naposledy v péči ústavní.

7. Co by podle Vás ještě potřebovali pěstouni na přechodnou dobu a dosud na to není pamatováno?

Myslím, že je toho tolik, že se na to nedá jednoduše odpovědět, resp. bylo by to na několik rozhovorů. Ale zásadní je kvalitní příprava, dostatek informací, dobrá služba doprovázení, která pomůže se vším, co se s tím konkrétním dítětem pak objeví za starosti. Potřebují dobrou spolupráci všech kolem, respekt od sociálních pracovníků i společnosti, získat uznání, protože dělají záslužnou práci, jednu z nejnáročnějších, jaká vůbec existuje.

8. Co by bylo, kdyby nebyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijata?

Myslím, že by se pokračovalo ve změnách, které už byly nastartovány, i bez novely. Ale PPPD by se nemohla rozvíjet, vzhledem k mizernému finančnímu a důchodovému nastavení. Ale i bez novely by se dalo v dobré práci pokračovat, je to o lidech, ne o zákonech.

Rozhovor č. 2 – odborník na náhradní rodinnou péči z organizace Latus

1. Z jakého úhlu pohledu si připadáte kompetentní v problematice pěstounské péče na přechodnou dobu?

Pokud jde o praxi, tak si vlastně moc kompetentní nepřipadám, kompetentnější si přijdu v otázkách PPPD na poli teoretickém, ale praktické zkušenosti s tímto typem PP v rámci Plzeňského kraje, které by mohly mít vypovídající hodnotu, nejsou. Obecně mám za to, že děti, o které se nemůže postarat rodina, by měly být v rodinách. A pak vycházím z teorie a poznatků o vztahové vazbě dětech, která zjednodušeně říká, že dítě, aby se dobře a zdravě vyvíjelo, potřebuje zažít péči jeden na jednoho. Určitou kompetenci také vidím v tom, že čtvrtým rokem jsem v přímé práci s vlastními a náhradními rodinami.

2. Co si myslíte o pěstounské péči na přechodnou dobu?

Myslím si, že je dobrý způsob pro některé děti, jak jim zajistit péči v rodině, když nemohou vyrůstat v té své. Také si myslím, že to nemusí být právě dobrý způsob pro všechny děti a řešení pro každou situaci odebíraného dítěte. Tohle by mělo být vždy pečlivě individuálně posuzováno, např. to, jestli existuje reálný předpoklad, že se dítě vrátí do rodiny, nebo že půjde do adopce, případně že se u něho dá uvažovat o dlouhodobé PP.

3. Jaké výhody a nevýhody podle Vás pěstounská péče na přechodnou dobu přináší?

Pro dítě má výhodu, že v rodině, bude mít pro sebe jednoho primárního člověka, který bude stabilně a předvídatelně reagovat na jeho potřeby. Naučí se správným vzorcům akce a reakce (když zařvu – někdo přijde a přebalí mě, nebo nakrmí). V dítěti se buduje pocit, že je důležité, jedinečné a že ono samo stojí za to, aby někdo přišel a pomohl, pochoval, povídal si s ním, věnoval se mu.

Nevýhodou se může stát, když budeme špatně vyhodnocovat situace dětí, např. dítě „uvízne“ v PPPD, protože o něj najednou rodiče projevují zájem, ale vzhledem ke svým podmínkám ho nemůžou převzít do péče. Dítě v tu chvíli není ani právně volné pro adopci a zájem rodičů blokuje i možnost dlouhodobé PP. Další nevýhodou je, když se nepodaří navázat pozitivní vztah mezi současnými a budoucími pečovateli – dítě to vnímá a rozrušuje ho to, taky to narušuje jeho bezpečí.

Pro systém NRP je velká výhoda, že přijetím novely, která v sobě zanesla i finanční ohodnocení pěstounů na přechodnou dobu (samotný institut už v tom zákoně dávno byl, to víme), může systém NRP počítat s tím, že bude přibývat přechodových pěstounů a že budeme snižovat počty dětí umístovaných do zařízení.

Nevýhodou by se mohlo stát, pokud by přípravou procházeli lidé, jejichž motivace by měla být čistě finanční. Existuje obecný rámec o tom, kdo může být přechodným pěstounem, jaké kompetence má mít, jaké podmínky splňovat a jakou přípravou projít, takže pokud se ho budeme držet a příprava bude kvalitní, rizika se tím velmi minimalizují. Jestli vnímám nějaké rizika, tak v tom, že příprava nebude zajištěna kvalitně, stejně tak předvýběr. Moje obava je spíš o tom, abychom nebrali do příprav všechny zájemce o PPPD, protože jich máme málo.

Z odborného pohledu je výhodou to, že dítě bude mít zajištěnou péči jeden na jednoho a že je to prevence deprivace a traumatických zážitků, nebo alespoň možnost k jejich snižování. Nevýhodou pro některé, pokud se to tak dá říct, je více práce a více odbornosti. Ti, kteří mají zajistit a zkoordinovat bezpečný přechod dítěte, potřebují mít určité znalosti a kompetence.

Odměnou spíš než výhodou pro pěstouny na přechodnou dobu je asi potěšení a radost, snad i trochu finanční ohodnocení, které ale není nijak závratné za takhle velmi náročnou práci. Výhodou pro dlouhodobé pěstouny, které dítě z PPPD přebírají, je to, že dítě má zachovanou vztahovou zkušenost a bude schopno přenést citovou vazbu na dalšího pečovatele lépe, bezpečněji a zdravěji.

Nevýhodou pro pěstouny na přechodnou dobu je náročnost, nepřijetí této role poměrnou velkou částí populace (co je za nepřijetím už je další otázka a dalo by se nad tím dlouho povídat) a potom možná nechtěně vynakládaná energie na obhajobu toho, že dělají dobrou věc.

Jako nevýhoda pro dlouhodobé pěstouny, které dítě z PPPD přebírají, mě napadá situace, kdy se z různého důvodu nepodaří navázat pozitivní vztah mezi stávajícími a budoucími pečovateli. Přechod se tím neusnadňuje, ale spíš komplikuje. Je to nevýhoda pro dítě, ale právě i pěstouny - přechodové i dlouhodobé.

4. Co podle Vás vede pěstouny k péči na přechodnou dobu?

Asi všechno možný. Možná pečovali o dítě v PP, které už je velké a na vlastní kůži s ním prožívali důsledky života v zařízení. Chtějí pomoci tomu předcházet. Mají dost energie.

Vidí v tom smysl. Mají zázemí rodiny a cítí, že tohle je „práce“, kterou by chtěli a uměli dělat.

5. Co si myslíte o sanaci rodiny, která by měla ve většině případů paralelně probíhat?

Sanace rodiny je základ veškeré práce na poli péče ohrožené děti a měla by být nabídnuta motivovaným, i na první pohled nemotivovaným rodinám. Ne vždy se zájem podaří „nastartovat“, ale případů, kdy matka opouští dítě, a je za tím nezralost, bezradnost, stud, vina, je hodně a je důležité, aby i tyhle rodiny dostaly šanci.

6. Pokuste se odhadnout, co bude většinově následovat po uplynutí přechodné doby?

Bude se prodlužovat.

7. Co by podle Vás ještě potřebovali pěstouni na přechodnou dobu a dosud na to není pamatováno?

Kvalitnější přípravu, větší odbornost těch, kteří s nimi budou spolupracovat a provázet je, větší finanční ohodnocení.

8. Co by bylo, kdyby nebyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijata?

Proces ke snižování počtu dětí v zařízeních by trval ještě delší dobu, než bude trvat teď. Kotvila by se dál představa, že v České republice si situace nežadá žádnou změnu. Ale ti zapálení by paralelně s tím hledali cesty, jak podpořit rodinnou péči i bez zákona.

Rozhovor č. 3 – pracovník OSPOD

1. Z jakého úhlu pohledu si připadáte kompetentní v problematice pěstounské péče na přechodnou dobu?

Z úhlu pohledu svého pracovního zařazení jako pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

2. Co si myslíte o pěstounské péči na přechodnou dobu?

Je to jedna z možných forem řešení situace dětí, které se ocitly bez adekvátní péče biologické rodiny. PPPD rozšířila výběr při hledání nejlepší cesty k řešení.

3. Jaké výhody a nevýhody podle Vás pěstounská péče na přechodnou dobu přináší?

Podle mého názoru nelze obecně uvést. Bylo by potřeba specifikovat věkové kategorie dětí. Pro systém asi obohacení, nevýhodou je následná stagnace hledání jiných možností v NRP. Výhodou je čerpání zkušeností a nových poznatků u dětí, jenž projdou touto formou NRP, nevýhodou nepraktická zátěž pro OSPOD, zdouhavý a náročný proces, který je legislativou upraven, který řeší situaci dětí krátkodobě. Pro pěstouny určitě možnost vlastní realizace, nevýhodu pak náročnost.

4. Co podle Vás vede pěstouny k péči na přechodnou dobu?

Seberealizace, snaha o uspokojení potřeby – být užitečný, zvědavost, nezaměstnanost, nuda, zaplnění času, dychtění po novém získávání info, láska k dětem, obětavost, naivita

5. Co si myslíte o sanaci rodiny, která by měla ve většině případů paralelně probíhat?

Stále chybí. Pokud by byla dostupná, je určitě nadějí pro děti, ale je nepovinná, to je chyba. Princip dobrovolnosti je nešťastný, protože selhávající rodiče nejsou motivováni, nejsou schopni pojmenovat své problémy (slovní zásoba, neobratnost v komunikaci), bez hrozby a pořádné podpory nefungují, případně nevydrží spolupracovat a plnit ujednané.

6. Pokuste se odhadnout, co bude většinou následovat po uplynutí přechodné doby?

Děti do 6 let půjdou do pěstounské péče, osvojení nebo do domovů pro osoby se zdravotním postižením. Od 6 do 12 let do pěstounské péče nebo do dětských domovů v poměru 50:50. Od 12 do 18 let taky pěstounská péče či dětský domov, ale v poměru 30:70. Minimálně děti se vrací do rodiny.

7. Co by podle Vás ještě potřebovali pěstouni na přechodnou dobu a dosud na to není pamatováno?

Pěstouny na přechodnou dobu neznám, nemohu soudit.

8. Co by bylo, kdyby nebyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijata?

Bylo by více času na práci v terénu. Novela není převratná záležitost, přinesla jen více nových pojmů a povinností, které souvisí s „papíry“ a to na úkor času sociální práce, tj. času pro děti a jejich rodiče. OSPOD by mohl nadále pružně reagovat na potřeby dětí a ne ztrácet čas, např. povinným svoláváním případových konferencí. Pracovníci OSPOD jsou zahlceni, přetížení a budou jistě i pranýřováni. Není v jejich možnostech ručit v současné době za výborné výkony, není to v lidských silách. Je fajn, že MPSV ústně přislíbilo shovívavost při zjištění úplného nedodržování zákona, ale OSPOD jej dodržovat musí. Pracovníkům OSPOD by bylo lépe, tj. cítili by se bezpečněji než v současné době. Děti by byly kvalitně chráněny, tak jako dříve, ne jako nyní. PPPD by byla využívána minimálně, stejně jako nyní. Pracovnice OSPOD by k sobě nebyly tolik solidární.

Rozhovor č. 4 – dětský psycholog

1. Z jakého úhlu pohledu si připadáte kompetentní v problematice pěstounské péče na přechodnou dobu?

Jsem dětský lékař, budu se dostávat (a již jsem se dostala) do těsného kontaktu s rodinou, která bude mít dítě v péči, otázka mě zajímá i z psychologického pohledu, zajímá mě, jak to bude působit na rodinu a celou komunitu, zvláště v malém městě nebo obci.

2. Co si myslíte o pěstounské péči na přechodnou dobu?

Myslím, že je to jediná možnost, jak zajistit péči o opuštěné děti v momentě, kdy neexistují ústavy tímto se zabývající. Zdá se, že je to institut přirozenější, než kolektivní zařízení, ale vidím i spoustu úskalí, hlavně v oblasti hodnocení vhodnosti kandidátů na pěstouny a jejich motivů.

3. Jaké výhody a nevýhody podle Vás pěstounská péče na přechodnou dobu přináší?

Pro dítě je ideální, pokud pěstouni budou lidmi na svém místě. Je to jediná možnost v současném stavu zákonů. Ještě bude třeba systém dobře a dlouhodobě sledovat a poté vyhodnotit. Pro ty, kteří jsou poctiví, to může být velmi naplňující činnost, určitě velmi odpovědná a nikoli lehká práce, jak psychicky, tak fyzicky.

4. Co podle Vás vede pěstouny k péči na přechodnou dobu?

Hledají uplatnění na trhu práce. Ti kvalitní chtějí také pomoci dětem v nouzi.

5. Co si myslíte o sanaci rodiny, která by měla ve většině případů paralelně probíhat?

Velmi obtížné. Mám zkušenosti s prací s rodinami, kde jsou nějaké rizikové faktory a velmi často se setkávám s neschopností rodiny k jakékoli akci i při ideálních podmínkách všeobecné pomoci okolí.

6. Pokuste se odhadnout, co bude většinou následovat po uplynutí přechodné doby?

Dítě bude umístěno do trvalé pěstounské péče, v případě uvolnění dítěte k osvojení do adopce.

7. Co by podle Vás ještě potřebovali pěstouni na přechodnou dobu a dosud na to není pamatováno?

Určitě možnost konzultací s člověkem zorientovaným v problematice, s nímž by mohli konzultovat vznikuvší problémy. Může je překvapit i jejich vlastní reakce v určité situaci. Nejsm si jistá, jestli taková možnost existuje, možná, že teoreticky ano, ale jak to vypadá prakticky?

8. Co by bylo, kdyby nebyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijata?

Bylo by to jako dosud, celá společnost na to byla zvyklá, bralo se to jako "nutné zlo". Pokud by to ponovu fungovalo, myslím, že to odpovídá vývojovým trendům evroamerického typu, což není vždy totéž jako pokrok.

Rozhovor č. 5 – ředitelka organizace Šafrán dětem

1. Z jakého úhlu pohledu si připadáte kompetentní v problematice pěstounské péče na přechodnou dobu?

Nepřipadám si kompetentní jako odborník přes NRP, ale jako přemýšlivý a aktivní pracovník pohybující se na poli péče o dítě v ústavním zařízení a v náhradních rodinách - tedy z úhlu pohledu své vlastní dvaceti leté praxe v terénu v programech, které se soustřeďují na naplňování psychických potřeb dítěte umístěného v ústavních dětských zařízeních a náhradních rodinách.

2. Co si myslíte o pěstounské péči na přechodnou dobu?

V prvé řadě se snažím mapovat rámec toho, co je to za službu, což je již lépe definováno, a konkrétní příběhy. Dítě, které má blízké osoby, se kterými může navázat kontakt v momentě, kdy z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, je velmi obdarováno, a myslím, že mnohem lépe zvládne toto "trauma z odloučení". To je zcela jasné a tady jí velmi fandím. Rozpaky již cítím v definici dovedností a předpokladů zaměstnanců, profesionálních pěstounů, tedy v jejich profilu. Tady bude velmi důležité „vyladit“ profesionální přístup a rodinný přístup. Například nejsem schopna „strávit“, že role profesionálního pěstouna je 24 hodin denně a není možné z ní vystoupit. U rodiče je to jasné, u profesionála nikoliv. Tedy PPP fandím, ale zároveň jsem obezřetná, mám ambivalentní pocity. Rozhodně bych si ze srdce přála, aby tito pěstouni dali šanci i velmi postiženým dětem pocítit domácí prostředí. Bude velmi záležet na doprovodných službách, zda a jak této péči budou pomáhat.

3. Jaké výhody a nevýhody podle Vás pěstounská péče na přechodnou dobu přináší?

Tady se nechci stavět do role „zkušeného posuzovatele“, necítím se kompetentní. Určitým způsobem se k tomu vyjadřuji v předchozí otázce.

4. Co podle Vás vede pěstouny k péči na přechodnou dobu?

Těch motivací může být mnoho, myslím, že z mého pohledu budou úspěšné takové motivace, které se pohybují někde v pomyslném středu mezi potřebou pomáhat (jako většina lidí v pomáhajících profesích) a potřebou pochopit, co přesně ta pomoc znamená, a jak si

mohu tyto dovednosti osvojovat, upevňovat a nechat jimi obohatit svůj vlastní život. Já bych preferovala schopnost navázat kontakt, ale neulpívat na něm.

5. Co si myslíte o sanaci rodiny, která by měla ve většině případů paralelně probíhat?

Sanace rodiny je velmi důležitou službou v celém transformačním procesu. Opět je nutné, aby byla vykonávána kompetentními a empatickými profesionály, chápajícími jejich službu z hlediska kontextu celkové péče o konkrétní dítě.

6. Pokuste se odhadnout, co bude většinově následovat po uplynutí přechodné doby?

Odhaduji, že to bude přechod dítěte do jiného prostředí. Za mě je důležité klást důraz na přípravu dítěte i rodiny na hladký přechod do jiného prostředí dle metodiky a na doprovázející služby profesionálů, plus práce s rodinným systémem s doprovázejícími organizacemi i u každého nově přijatého a odcházejícího dítěte.

7. Co by podle Vás ještě potřebovali pěstouni na přechodnou dobu a dosud na to není pamatováno?

Konkrétní metodiku přípravy na přechod dítěte a na jejich psychickou podporu v tomto důležitém momentě.

8. Co by bylo, kdyby nebyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí přijata?

Tak to nejsem věstec, ale tipuji, že by se pokračovalo v nastaveném dosavadním systému.